

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Механізм рефінансування банків

Студента 2 курсу 7м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Пасько Микола
Миколайович

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Сушко Наталія
Мар'янівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ.....	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ.....	16
2.1. Аналіз становлення механізму рефінансування банків України.....	16
2.2. Аналіз практики рефінансування банків Національним банком України протягом 2015 – 2019 рр.	27
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ.....	35
3.1. Зарубіжний досвід рефінансування банків у сучасних умовах.....	35
3.2. Оптимізація механізму рефінансування банківських установ та шляхи її проведення.....	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Рефінансування є ключовим інструментом монетарної політики центральних банків для забезпечення ліквідності банківського сектора, впливати на функціонування грошового ринку, а також на розвиток економіки вцілому. В умовах соціально-економічної нестабільності, збитковості банківської системи особливої актуальності набувають дослідження та вдосконалення механізму рефінансування центральним банком банків. Національний банк України як кредитор останньої інстанції для підтримки ліквідності банківських установ на достатньому рівні надає кредити банкам шляхом рефінансування. Протягом останнього періоду регулятор удосконалив механізм рефінансування банків, проте й досі існують деякі протиріччя, недоліки.

Основні засади функціонування механізму рефінансування закладено в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків: Ю. Гаркуша [2], Н. Гребеник [5], В. Коваленко [12], Т. Запарнюк [8], В. Стельмах [19], Ю. Єфимова [7], О. Кудницький [14], О. Кузьмак [13], О. Мельниченко [17], О. Калита [11], Н.Шульга, Ю. Уманців [37], Є. Шепель [45], С. Савлук [39], Е. Долан [6], С. Брю, Г. Габбарда, К. Макконелл [16], А. Маршалла та інших.

Незважаючи на наявність наукових напрацювань з досліджуваної проблематики, цілий комплекс питань вимагає вирішення як в теоретичному, так і практичному аспектах. Подальшого додаткового дослідження та доопрацювання потребує і чинна нормативно-правова база та механізм рефінансування за кожним окремим інструментом, особливості забезпечення повернення кредитів з рефінансування тощо. Це і обумовлює необхідність подальшого наукового пошуку шляхів удосконалення даного процесу.

Метою дослідження є розкриття теоретичних та науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування механізму рефінансування банків.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:

- ✓ провести огляд літературних джерел та обґрунтувати необхідність і сутність механізму рефінансування банків;
- ✓ провести аналіз становлення механізму рефінансування банків в Україні;
- ✓ дослідити практику рефінансування в Україні зі сторони НБУ за останні 4 роки;
- ✓ проаналізувати світовий досвід рефінансування банків у сучасних умовах;
- ✓ розглянути проблемні аспекти механізму рефінансування банківських установ та шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є механізм рефінансування банків, а **предметом** дослідження є інструментарій реалізації механізму рефінансування банків у сучасних умовах

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, нормативно-правові акти Національного банку України. В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: наукової абстракції, індукції, дедукції, аналізу і синтезу – при викладенні теоретичних засад формування механізму рефінансування банків; дедукція, аналіз і синтез – для розкриття теоретичних положень рефінансування банків; історико-логічний метод, аналітичний метод, графічний метод – при дослідженні особливостей функціонування вітчизняної та зарубіжних механізмів рефінансування банків; системно-структурний метод, методи моделювання та прогнозування – у процесі надання практичних рекомендацій щодо формування механізму рефінансування банків у сучасних умовах.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти з питань регулювання монетарної політики; офіційні дані Національного банку України; фінансова звітність центральних банків світу; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад рефінансування банків та розробці на цій основі практичних рекомендацій щодо формування комплексного механізму рефінансування банків, докладно обґрунтовано перспективи використання рефінансування банків як інструменту підтримки ліквідності банківської системи з урахуванням світового досвіду.

Практичне значення одержаних результатів. полягає в тому, що отримані наукові результати можуть бути використані в подальшому становленні механізму рефінансування банків та їх використання в Україні.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Пасько М. Теоретичні засади рефінансування // Управління діяльністю фінансових установ: зміни стереотипів: зб. наук. ст. студ. заочної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2019. – Ч.1. – 308 с. (С.180-186)

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 49 сторінок. В роботі представлено 5 таблиць, 2 рисунка, 4 додатка та використано 46 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ

Основою розвитку й стабільного функціонування економіки є наявність гнучкого механізму грошово-кредитного регулювання макроекономічних процесів, яке здійснюється центральним банком із метою ефективного впливу на господарську активність, темпи економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення зайнятості.

Рефінансування - це один із поширених інструментів, який полягає у забезпеченні центральним банком комерційних банків додатковими резервами на кредитній основі. Ініціаторами рефінансування виступають банківські установи, які звертаються до центрального банку у разі вичерпання можливостей поповнити свої резерви з інших джерел.

У етимологічному значенні термін «рефінансування» походить від термінів «фінанси» (кінець XVIII ст.), «фінансист» – (друга половина XIX ст.), «фінансування» (початок XX ст.), активне використання цього терміну спостерігається з 80-х років XX ст. [41]. Так «фінанси» (finance) розглядають як «грошові кошти, елемент господарського обороту, гроші, грошові відносини» [20, с. 693]; «фінанси» (від лат. financia – готівка, дохід); як «загальний економічний термін, котрий визначає як грошові ресурси, фінансові ресурси, що розглядають у їх створенні, розподілі та перерозподілі, так й економічні відносини, обумовлені взаємними розрахунками між суб'єктами господарювання» [34, с. 406]. Стан фінансів (фінансовий стан) певного економічного суб'єкта визначається «наявністю в нього фінансових ресурсів, забезпеченістю грошовими ресурсами, необхідними для господарської діяльності, підтримки нормального режиму роботи і життя, здійснення грошових розрахунків з іншими економічними суб'єктами» [35, с. 404].

Термін «рефінансування» трактується багатьма науковцями та практиками з різних аспектів. Тому дослідження сутності рефінансування банків, його механізму у сучасних умовах є надзвичайно актуальним питанням. Значні зміни

в банківській діяльності потребують дослідження причин та наслідків використання банками коштів, отриманих за рахунок рефінансування для подальшої діяльності на кредитних та фінансових ринках.

Розглянемо найбільш відомі визначення сутності рефінансування.

Класичне визначення рефінансування (від англ. refinancing) - погашення позикового капіталу за допомогою отримання нових позик [42, с. 265].

Відповідно до глосарію банківської термінології, рефінансування – це операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку. Основною метою рефінансування є регулювання ліквідності банків на виконання Національним банком функції кредитора останньої інстанції [4].

Колектив науковців під керівництвом В.С. Стельмаха у монографії, присвяченій монетарній політиці НБУ, зазначають, що рефінансування – операції Національного банку з надання банкам кредитів у встановленому порядку. Кредити рефінансування для банків є джерелом тимчасових ліквідних коштів, доступність яких залежить від фінансового стану банків та цілей грошово-кредитної політики. Вони надаються банкам під відповідне забезпечення, перелік видів якого визначається центральним банком виходячи із ситуації на грошово-кредитному ринку [19, с. 133].

У свою чергу С. Міщенко стверджує, що кредити рефінансування, навіть в умовах кризи, не повинні надаватися істотно недокапіталізованим чи неплатоспроможним банкам для вирішення їх капіталізації. Якщо банк є неплатоспроможним або має серйозну нестачу капіталу, спочатку потрібно вирішити питання поповнення його капіталу, а вже потім можливість надання йому додаткових кредитних ресурсів [18, с. 77].

Шепель В. вважає що рефінансування є комплексною системою реалізації грошово-кредитної політики, яка спрямована на кредитування НБУ банків другого рівня під заставу певних активів з метою підтримки ліквідності останніх і регулювання грошової пропозиції в економіці. [45, с. 773]. З цим визначенням варто не погодитися, оскільки не завжди рефінансування відіграє роль регулятора грошової пропозиції в економіці.

Лис. І. розглядає рефінансування як «засіб регулювання міжбанківських розрахунків для забезпечення безперебійного функціонування платіжної системи, а також як один із інструментів впливу центрального банку на грошовий обіг» [15, с.24].

Стечишин Т.Б. - як «інструмент грошово-кредитної політики, тісно пов'язаний з процентною політикою, але з певними власними рисами, який впливає на загальну масу грошей в обігу» [40, с.132].

Коваленко В.В. - як «забезпечення центральним банком банків додатковими резервами на кредитній основі, тобто запозиченими резервами» [12, с. 153]. Даний підхід передбачає, що лише кредити центрального банку можуть повною мірою вважатися такими, що забезпечують стабільність банківської системи, оскільки на відміну від міжбанківських кредити центрального банку дозволяють банку розпоряджатися надійним джерелом грошових ресурсів. Кредити, які надаються на міжбанківському ринку, не можуть вважатися такими внаслідок залежності їх надання від численних факторів, у тому числі від інформації про надійність банківської установи - позичальника.

На погляд Кузьмак О.М., сам процес рефінансування можна пояснити як забезпечення комерційних банків додатковими резервами на кредитній основі, що здійснює центральний банк. Рефінансування відбувається з ініціативи комерційних банків, у разі, коли вони не можуть без допомоги центрального банку поповнити свої резерви з інших джерел. Цей процес можна трактувати також, як відновлення ресурсів комерційних банків, які були вкладені в позички, боргові цінні папери та інші активи [13, с. 46].

К.Р. Макконнелл і С.Л. Брю під рефінансуванням розуміють процес отримання кредитними організаціями позик від федеральних резервних банків, що спричиняє збільшення своїх резервів/ активів в обмін на боргові зобов'язання [16, с. 235].

З точки зору Е.Дж. Долану, рефінансування – це кредитування комерційних банків, свого роду певний механізм забезпечення центральними банками ліквідності комерційних банків [6, с. 212].

Дж. Бейлі, Р. Александера та У. Шарпа рефінансування визначається як заміна засобів, які були витрачені на певний момент часу, іншими фінансовими ресурсами для продовження надання кредиту, коли всі засоби розподілені або погасити заборгованість, що утворилась [44, с.988].

Відповідно до ст. 7, Закону України «Про Національний банк України», виступаючи у ролі кредитора останньої інстанції, НБУ організовує систему рефінансування (кредитування) банків, встановлює порядок і умови рефінансування, здійснює операції рефінансування, забезпечуючи тим самим регулювання ліквідності банківської системи [31].

Згідно з нормативно-правовими актами України, рефінансування банків розглядається у вужчому сенсі і виступає як операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком України порядку [27].

З наведених визначень сутності рефінансування очевидно, що його інтерпретують у досить широкому значенні від реінвестування на рівні держави до конкретного процесу кредитування або визначення правил кредитування центральним банком банків. Причому, під рефінансуванням не завжди розуміється видача кредиту, часто - це заміна одного активу на інший, наприклад, грошей на цінні папери, цінних паперів на цінні папери з дещо іншими умовами або інше. При цьому одні автори інструменти рефінансування розглядають широко, включаючи в них кредити центрального банку, міжбанківські кредити, облігаційні позики, інші вузько - акцентуючи увагу лише на кредитуванні банківських установ з боку центрального банку країни (відповідно до законодавства України).

Відповідно до законодавства України, НБУ використовує стандартні інструменти регулювання ліквідності банківської системи для виконання цілей та завдань, визначених законодавством України та основними засадами грошово-кредитної політики, залежно від ситуації на грошово-кредитному

ринку; здійснює регулювання ліквідності банківської системи в межах визначених монетарних параметрів та в обсягах, які потрібні для їх збалансування та управління грошово-кредитним ринком, шляхом застосування таких стандартних інструментів, як: операції з рефінансування (кредити овернайт, кредити рефінансування); операції прямого репо; операції із власними борговими зобов'язаннями; операції з державними облігаціями України [27].

Необхідно детальніше розглянути основні інструменти рефінансування НБУ станом на 01.10.2019 р. (*Таблиця 1*).

Національний банк України надає банкам кредити рефінансування шляхом проведення кількісного або процентного тендера з підтримання ліквідності банків. Повідомлення про проведення кількісного або процентного тендера з підтримання ліквідності банків надсилається щотижня засобами системи електронної пошти та розміщується на сторінці офіційного інтернет-представництва [27].

Кількісний тендер – тендер, на якому Національний банк України наперед установлює ціну (процентну ставку), за якою банки можуть одержати кредити рефінансування або розмістити в Національному банку кошти. Сума коштів, що пропонується для рефінансування або для розміщення, може оголошуватися або не оголошуватися.

Процентний тендер – тендер, під час оголошення якого банки у своїх заявках до Національного банку зазначають ціну (процентну ставку), за якою вони погоджуються одержати кредит рефінансування або розмістити кошти. Сума коштів, що пропонується для рефінансування або для розміщення, може оголошуватися або не оголошуватися.

Тендери з підтримання ліквідності банків проводяться щотижня з такою періодичністю: три тижні підряд – надання кредитів рефінансування строком до 14 днів; один тиждень – надання кредитів рефінансування строком до 90 днів. [27].

Таблиця 1

Інструменти рефінансування НБУ*

Інструменти	Мета залучення банками	Порядок надання
Регулюючі		
Постійно діючі інструменти		
Овернайт	Забезпечення виконання обов'язкових резервів та нормативів	Автоматично до 100% обсягу обов'язкових
Щотижневі тендери	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	Процентний або кількісний тендер
Інструменти тонкого налаштування		
Пряме репо	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	Укладання двосторонньої угоди
Позачергові тендери	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	Процентний або кількісний тендер
Специфічні		
Екстрені механізми		
Екстрена підтримка ліквідності банків	забезпечення виконання банком зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами (крім пов'язаних із банком осіб)	Клопотання про укладання генерального договору; визначення майна/гарантій, що забезпечуватиме виконання зобов'язань за кредитним договором та оцінка такого майна; прийняття рішення про укладення генерального договору; укладення генерального договору; прийняття рішення про надання кредиту для екстреної підтримки ліквідності банку, укладення кредитного договору, договорів застави/іпотеки/поруки; надання траншів
Стабілізаційний кредит		
Стабілізаційний кредит	усунення загрози стабільної діяльності через тимчасові проблеми з ліквідністю	Клопотання про надання стабілізаційного кредиту, фінансову модель розвитку банку, графік повернення стабілізаційного кредиту та сплати процентів, письмове запевнення банку, щодо збільшення розміру регулятивного капіталу банку на суму не менше ніж 15% від суми стабілізаційного кредиту та ін.

*Примітка: побудовано автором за даними Додатку А [18 -21; 25-27]

На основі категорій «фінансовий механізм», «грошово-кредитна політика», «рефінансування» нами сформовано визначення поняття механізму

рефінансування як сукупність фінансових методів і форм організації грошово-кредитних відносин, інструментів та важелів впливу на грошовий ринок, шляхом кредитування центрального банку банків другого рівня. До основних методів механізму рефінансування відносяться: кредитування центральним банком (у тому числі облік і переоблік цінних паперів) комерційних банків; угоди РЕПО; угоди валютного свопу тощо [22].

Щодо поняття механізму рефінансування, то зокрема, у наукових працях вітчизняного науковця О.В. Мельниченко механізм рефінансування визначається як процес передачі змін (ресурсів та інформації) від учасників ринку і національних агентів до банків з подальшим впливом на соціально-економічний розвиток національної економіки. Цей процес забезпечується системою фінансових методів, форм та важелів на основі відповідного організаційного, правового, інфраструктурного, та інформаційного забезпечення [17]. А також, на нашу думку необхідно включити принципи рефінансування.

Важелями рефінансування, можна вважати: ключову процентну ставку, облікову ставку центрального банку, ринкову процентну ставку за операціями, курс цінних паперів, курси валют, дисконт [46].

З метою уникнення нерівномірного впливу рефінансування на банківську систему та отримання максимального позитивного ефекту, діяльність НБУ у сфері рефінансування повинна дотримуватися цілого ряду принципів. Вони відображають усі аспекти та межі здійснення відповідних операцій регулювання банківської ліквідності, а саме:

а) загальних, тобто засад, що є основою діяльності НБУ взагалі. Вони характеризують НБУ як специфічний орган влади з питань регулювання та нагляду у фінансовій сфері: принципи верховенства права (заходи рефінансування мають реалізовуватися з урахуванням вимог та пріоритетів, закріплених у Конституції України); законності (дотримання НБУ положень чинного законодавства при проведенні рефінансування); відповідальності (посадові особи НБУ з високим рівнем відповідальності та професіоналізму

повинні виконували свої функції в сфері рефінансування); гласності (відкритість, прозорість, публічність діяльності органів НБУ) та економічності (досягнення максимальних результатів діяльності при мінімальних витратах);

б) спеціальних - тобто вимог, які характеризують діяльність НБУ конкретно у сфері рефінансування: принципи інформативності (використання адекватної, точної і повної інформації при проведенні рефінансування), рівності (встановлення для банків однакових умов регулювання їх ліквідності), забезпеченості процесу регулювання ліквідності (НБУ має відповідні інструменти рефінансування та можливості їх використовувати), гнучкості (кредити можуть надаватися під різні види застав), терміновості (наявність певних часових границь, у межах яких проводять відповідні операції). [1; 7, с. 480]

Правовим забезпеченням механізму рефінансування є Конституція України, Закони України, Постанови НБУ. Нормативним забезпеченням механізму рефінансування являються норми, нормативи, інструкції, методичні вказівки, інша нормативна інформація. Схему механізму рефінансування центральним банком банків другого рівня представлені в *дод. Б*.

Процес кредитних відносин між НБУ і банками регламентується значною кількістю нормативних актів, основні серед яких є: Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [31]; Положення «Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи» від 17.09.2015 р. № 615 [27]; Положення «Про механізм оперативного підтримання ліквідності банків» від 06.02.2014 №48 [23]; Положення «Про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України» від 13.07.2010 р. № 327 [27]; Положення «Про екстрену підтримку Національним банком України ліквідності банків» від 14.12.2016 №411 [7]; Технічний порядку проведення Національним банком України операцій з банками, затвердженого постановою Правління НБУ від 30.04.2009 № 260 [7] тощо.

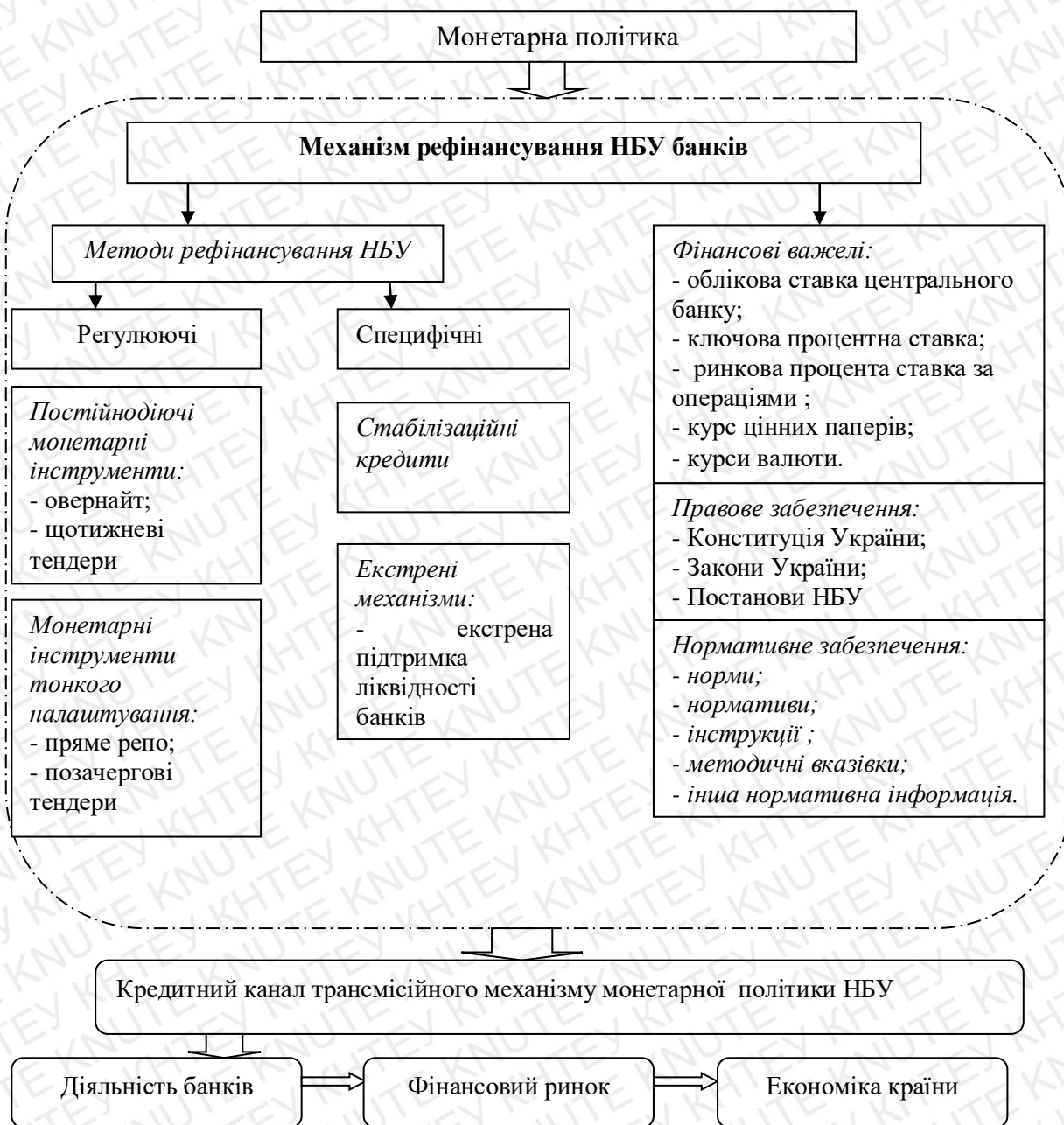

Рис. 1 Механізм рефінансування НБУ комерційних банків*

*Примітка: розроблено автором за джерелами [18-21,25-27]

Механізм рефінансування НБУ проявляється через взаємодію регулятора та банків другого рівня у процесі реалізації грошово-кредитної політики з метою забезпечення ліквідності як окремого банку так і банківської системи в цілому. Регулятор за допомогою дії кредитного каналу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики має можливість впливати на стан банківської системи, фінансового ринку та економіку країни.

Таким чином, Національний банк України відіграє значну роль в підтримці надійності банках в сучасних умовах нестабільності функціонування банківської системи, оскільки банки не в змозі самотійно подолати проблеми з ліквідністю, що виникають. Довіра до банків з боку населення значно підірвана, оскільки значна кількість банків зазнала проблем з ліквідністю. Неможливість одних банків за першою вимогою вкладника повернути готівку сприяла зниженню рівня довіри до банківської системи в цілому. Національний банк України, обираючи методи підтримки надійності банківської системи, більше звертається до адміністративних методів, що проявляється у створенні нових обмежень у діяльності банків. НБУ в подальшому варто керуватися принципами міжнародної практики в питаннях підтримки надійності банківської системи, використовуючи більш гнучкі та оперативні інструменти регулювання, які є більш ефективними, ніж встановлені економічні нормативи та прийняті законодавчі обмеження, що суттєво стримують діяльність комерційних банків та підривають довіру населення до банківської системи в цілому.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз становлення механізму рефінансування банків України

Розвиток ринкових відносин та процеси реформування банківської системи в Україні висувають нові вимоги щодо підвищення ліквідності та стійкості банків України. У цьому сенсі актуальним є забезпечення повноти виконання ролі кредитора в особі Національного банку.

В широкому значенні – це надання кредитів банкам Національним банком України під відповідне забезпечення. Цей інструмент базується на функції Національного банку України як «кредитора в останній інстанції». Відповідно до ст. 7, 25 Закону України «Про Національний банк України», виступаючи у ролі кредитора останньої інстанції, НБУ організовує систему рефінансування (кредитування) банків, встановлює порядок і умови рефінансування, здійснює операції рефінансування, забезпечуючи тим самим регулювання ліквідності банківської системи [31].

Механізм рефінансування банків в Україні пройшов довгий і складний шлях формування: від адресного рефінансування банків за рішенням органів державної влади, що стало причиною неповернення великої частини наданих коштів, до застосування інструментів і механізмів рефінансування, які загальноприйняті в міжнародній банківській практиці.

На основі аналізу банківської практики вчених-економістів, які досліджували тему рефінансування банків України в історії розвитку рефінансування, можна виокремити декілька періодів (*Таблиця 2*).

1 етап (1991 – 1994 роки). З початку створення Національного банку України (1991 р.) кредитні відносини між ним і комерційними банками мали не ринковий, а суто адміністративний характер. НБУ здійснював кредитні емісії і спрямовував кошти на завершення розрахунків шляхом заліку взаємної заборгованості між підприємствами, на покриття дефіциту державного

бюджету, надання кредитної допомоги підприємствам окремих галузей державного сектору економіки. Це відбувалося або безпосереднім кредитуванням НБУ окремих суб'єктів (кредити уряду, іншим органам державного управління), або через продаж ресурсів комерційним банкам (кредити на завершення розрахунків шляхом заліку). Між комерційними банками ресурси розподілялися з урахуванням розміру статутного фонду, мережі банківських установ тощо.

Таблиця 2

Етапи еволюції системи рефінансування банків України *

Етап	Характерні риси
1 етап (1991 – 1994 роки)	<ul style="list-style-type: none"> - суто адміністративний підхід; - адресний характер кредитів; - відсутність єдиного підходу до надання кредитів.
2 етап (1994 – травень 1999 роки)	<ul style="list-style-type: none"> - рефінансування за допомогою кредитних аукціонів; - застосування стабілізаційного кредиту.
3 етап (травень 1999-2008 роки)	<ul style="list-style-type: none"> - застосування нових інструментів рефінансування, зокрема кредиту овернайт, в тому числі без забезпечення; - рефінансування під заставу майнових прав.
4 етап (2008 – 2010 роки)	<ul style="list-style-type: none"> - спрямування діяльності на протидію кризових явищ, зокрема впровадження програм фінансового оздоровлення; - зниження норми обов'язкових резервів.
5 етап (2010р. – нині)	<ul style="list-style-type: none"> - визначення порядку і умов надання стабілізаційного та стимулюючого кредиту; - дії, спрямовані на відновлення докризових показників; - поступове зміщення пріоритетів в бік забезпечення достатнього рівня ліквідності банківського сектору.

*Примітка: складено автором за джерелами [31,33,37,38,43]

До 1994 року Національний банк проводив селективну політику адресного рефінансування комерційних банків, тобто рефінансування відбувалося переважно шляхом надання за рішеннями органів державної влади централізованих цільових кредитів банкам за пільговими процентними ставками без визначеного забезпечення для кредитування підприємств і

організацій. Ці кредити призначалися для підтримання переважно неплатоспроможних суб'єктів господарювання і здебільшого не поверталися. [43, с.43]

Особливість цього етапу кредитування комерційних банків НБУ полягав у наступному:

- ✓ відсутність єдиного підходу до надання кредитів та критеріїв, відповідно до яких Кредитний Комітет НБУ встановлював плату за користуванням централізованими кредитними ресурсами;
- ✓ розподіл централізованих кредитних ресурсів здійснювався на основі адміністративного підходу; при цьому основними користувачами таких кредитів виявились державні банки;
- ✓ регулятор надав кредити банкам для виконання цільових програм виробничого характеру часто на підставі окремих рішень уряду; в свою чергу, колишні спеціалізовані державні банки кредитували державні підприємства, які використовували їх неефективно, що нерідко призводило до неповернення централізованих кредитних ресурсів. [37, с.63]

2 етап (1994 – травень 1999 рік) із середини 1994 року НБУ почав використовувати ринкові способи рефінансування центрального банку, запроваджено рефінансування банків через кредитні аукціони, проведення яких забезпечено доступ банків до його кредитів на рівних умовах. В той же час центральний банк почав запроваджувати новий інструмент надання банкам стабілізаційних кредитів для підтримки здійснення ними заходів фінансового оздоровлення.

За період з 1994 по 1997 рік було проведено 54 аукціони, в результаті яких розміщено 1664,6 млн.грн. [5, с.5]

З метою удосконалення механізму кредитування банків, регулятор прийняв у січні 1995 р. постанову Правління НБУ «Порядок кредитування Національним банком України комерційних банків через «кредитне вікно» №203 від 5.12.1994 р. Згідно з цією постановою передбачалось, що:

- ✓ банки отримують короткостроковий кредит від НБУ в певному відсотку від первинної кредитної емісії на термін 3-5 днів у випадку тимчасової потреби у коштах за діючою обліковою ставкою;
 - ✓ пролонгація строку повернення кредиту не допускається;
 - ✓ кредит надається за умови гарантії його повернення;
- при порушенні строків повернення кредитів двічі, банкам в подальшому кредити не надаються. [37, с. 64]

У 1995 р. регулятор відмовився від кредитування суб'єктів господарювання, що також сприяло зміцненню економічних відносин з комерційними банками. НБУ припинив також виділення ресурсів комерційним банкам для кредитування на пільгових умовах, тобто під пільгову процентну ставку. З цього ж року почали проводити цільові кредитні аукціони з продажу кредитів комерційним банкам для кредитування підприємств, що потребують державної фінансової допомоги. З метою стимулювання розвитку ринку державних цінних паперів НБУ з кінця 1995 року вводить порядок рефінансування банків під заставу державних цінних паперів (облігацій внутрішньої державної позики — ОВДП) шляхом надання прямого ломбардного кредиту. [33, с. 148]

У 1996 р. НБУ в механізмі кредитування комерційних банків застосував ломбардне кредитування під заставу державних цінних паперів та угод репо. Це стало можливим лише в умовах створення і розвитку ринку державних цінних паперів, який перші кроки зробив у 1995 р. Отже, з цього періоду НБУ, по суті, припинив пряме кредитування дефіциту державного бюджету і перейшов до ринкових механізмів регулювання грошово-кредитних відносин. [43, с. 393]

З 1997 року НБУ починає застосовувати ще один, новий на той час для української банківської системи, спосіб рефінансування, а саме проведення операцій з державними цінними паперами на умовах угоди прямого РЕПО.

З 1999 році центральний банк затверджує Положення про операції банків з векселями, яке передбачає радисконтування Національним банком векселів, що були враховані банком і в той же час центральний банк починає

використовувати новий спосіб рефінансування – проведення операцій з державними цінними паперами на умовах угоди прямого РЕПО. У зв'язку з нерозвинутістю вексельного ринку редисконтування векселів, як спосіб рефінансування банків, так і не отримав розвитку в Україні. [33, с. 148]

3 етап (травень 1999- 2008 роки). У травні 1999 року був прийнятий Закон України «Про Національний банк України». Внаслідок уточнення функцій регулятора згідно Закону, виникла об'єктивна потреба у зміні нормативної бази, яка регулює процес надання кредитів комерційним банкам. Це обумовило потребу в прийнятті нових нормативних актів, зокрема постанови Правління НБУ «Про механізми рефінансування комерційних банків України» №484 від 15.12.2000 р. [37].

Згідно цієї постанови для управління ліквідністю банківської системи, виконання функції кредитора останньої інстанції Національний банк впроваджував такі механізми рефінансування банків: рефінансування шляхом проведення операцій на відкритому ринку; надання стабілізаційного кредиту; операції купівлі\продажу державних цінних паперів з портфелю НБУ з метою регулювання грошово-кредитного ринку, активізації проведення міжбанківських операцій з державними цінними паперами, казначейськими зобов'язаннями та іншими борговими зобов'язаннями, для сприяння встановленню котирувальних цін. [37, с. 67].

З 2001 року запозичивши досвід Європейського центрального банку, було запроваджено новий механізм рефінансування, а саме надання кредитів овернайт, для миттєвої підтримки банківської системи через кредитну лінію рефінансування, а також надання кредитів шляхом проведення тендерів. Цього ж року були внесені певні зміни у порядок рефінансування банків, а саме змінюється термін надання кредитів. [33, с. 148]

Упродовж 2001 року НБУ здійснив рефінансування банків в об'ємі 2,5 млрд. грн. та знизив за рік облікову ставку з 27 % до 12,5% річних, що в поєднанні з нарощенням ресурсів банківської системи зумовило зниження середніх процентних ставок за кредитами банків, наданими суб'єктам

господарювання в реальний сектор у національній валюті з 37,3% річних у грудні 2000 року до 29,6% річних у грудні 2001 року [37, с.69].

Обсяг та структуру рефінансування Національним банком України банків за 2001-2015 роки продемонстровано в табл. 2.1 дод. В.

З 2002 – 2003 роках рефінансування банків спрямоване на рефінансування банків спрямовувалося на забезпечення зростаючого попиту на гроші з боку суб'єктів економіки, що було зумовлено прискоренням темпів економічного зростання.

У наступні роки (2004 - 2007 рр.) НБУ не так активно рефінансував комерційні банки, основним інструментом регулювання грошового ринку стають операції НБУ з іноземною валютою, враховуючи те, що монетарна політика НБУ де-факто була спрямована на таргетування обмінного курсу гривні. Виходячи з цього НБУ активно проводив валютні інтервенції, спрямовані на вилучення з обігу іноземної валюти з метою уникнення значних коливань обмінного курсу гривні та підтримання її стійкості.

Загальний обсяг рефінансування НБУ у 2005 році склав 12 млрд. грн. Починаючи з серпня 2005 року, у зв'язку зі зниженням рівня ліквідності банківської системи та внаслідок зміни показників платіжного балансу, з метою забезпечення рівноваги на грошово-кредитному ринку Національним банком було збільшено обсяги рефінансування банків. [37, с.73].

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та сприяння стимулюванню банків щодо активізації кредитування довгострокових програм суб'єктів господарювання у 2006 р НБУ прийняв рішення про рефінансування банків під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу, розміщеного в НБУ, на строк до трьох років. [33, с. 148]

У 2006 році було розмежовано монетарні та пруденційні функції НБУ щодо підтримання ліквідності банків і запроваджено як забезпечення кредиту рефінансування низку фінансових інструментів [5, с.5].

З 17 листопада 2006 року НБУ, було розширено спектр фінансових інструментів, які використовувались як забезпечення кредитів рефінансування:

збільшено термін операцій прямого РЕПО та перелік активів, що можуть бути предметом цієї операції та запроваджено проведення операцій своп з іноземною валютою з розширенням видів вільно конвертованих валют. Проте, загальний обсяг рефінансування зменшився з 12 млрд. грн. в 2005 році до 8,3 млрд. грн. в 2006 році [38].

У зв'язку з високим рівнем ліквідності банківської системи, попит на кредити рефінансування з боку банків у 2007 році був незначним – 2,5 млрд. грн.. Він задовольнявся шляхом надання банкам кредитів овернайт через постійно діючу лінію рефінансування та кредитів рефінансування строком до 14 та 365 днів, а також кредитів рефінансування під заставу майнових прав за коштами банківського вкладу (депозиту), розміщеного в Національному банку України [38].

Отже, період 2000 р. – 2008 рр. характеризується позитивною макроекономічною динамікою та економічними зрушеннями в Україні та світі - високими темпами росту реальних доходів населення та інвестицій в основний капітал, а також сприятливою зовнішньою ситуацією на ринках грошей та капіталу. Для третього етапу еволюції механізму рефінансування банків було характерним:

- ✓ використання банками коштів рефінансування з метою стимулювання ділової активності суб'єктів господарювання;
 - ✓ запровадження нових інструментів рефінансування, зокрема відкриття банкам постійно діючої кредитної лінії для задоволення потреби їх в кредитах «овернайт»;
 - ✓ збільшення обсягів використання державних цінних паперів у якості забезпечення за кредитами в рамках проведених кредитних тендерів;
 - ✓ розширення спектру фінансових інструментів, які можна було надавати банкам в заставу для отримання кредитів НБУ;
 - ✓ надання можливості банкам з високим рейтингом (з рейтингом 1 та 2 за системою SEMELS) отримати кредит «овернайт» без забезпечення тощо.
- [37, с. 73-74]

4 етап (2008 – 2010 рр.) світова фінансова криза, в тому числі в Україні. 2008 рік характеризувався нестабільністю банківської системи і всі дії НБУ були спрямовані на забезпечення стабільності банківського сектору, в зв'язку з цим було прийнято ряд постанов, щодо рефінансування банків, а саме: було запроваджено механізм підтримки ліквідності на основі програми фінансового оздоровлення строком до 1 року.

Негативні тенденції на світовому та національному фінансових ринках викликали об'єктивну необхідність у зміні підходів до рефінансування банків кредитором останньої інстанції. На початку світової фінансової кризи НБУ були прийняті нормативні документи, які були спрямовані на стабілізацію вітчизняного фінансового ринку. До таких документів, насамперед, відносяться: «Про затвердження Тимчасового положення про надання Національним банком України кредитів для підтримки ліквідності банків у разі реальної загрози стабільності банківської системи», затвердженого постановою Правління НБУ №459 від 25.12.2008 р.; «Про регулювання Національним банком України ліквідності банків», затвердженого постановою Правління НБУ №259 від 30.04.2009 р.; «Про удосконалення процедури підтримки ліквідності банків», затвердженого постановою Правління НБУ №262 від 30.04.2009 р. [37, с. 76]

Починаючи з 2008 року центральним банком було розширено можливості банків з підтримки їх ліквідності, зокрема через збільшення переліку можливої застави, яка приймається НБУ під забезпечення в разі надання кредитів рефінансування; запроваджений механізм підтримання ліквідності на основі програм фінансового оздоровлення строком до 1 року та оперативне підтримання ліквідності. Не зважаючи на прийняті заходи обсяги рефінансування в 2008 році досягнули рекордного показника у 169,5 млрд. грн. [38].

У 2009 році НБУ було зменшено максимальний термін рефінансування шляхом проведення тендерів з підтримання ліквідності банків з 365 до 90 днів, та операціям репо – з 60 до 30 днів; оптимізовано перелік забезпечення за

кредитами рефінансування і виключено ті фінансові інструменти, які не знайшли поширення на фондовому ринку. До того ж було відмінено проведення операцій з обміну іноземної валюти на національну валюту (своп). З 17.05.2009 р. набрало чинність Положення про кредитну підтримку НБУ банків України в разі реальної загрози стабільності їхньої діяльності. Цим положенням визначено порядок надання та пролонгації кредитів банкам, які розробили програми фінансового оздоровлення. [37, с. 79]

Протягом 2009 року Національний банк України продовжував вживати заходів щодо впровадження "Програми з рефінансування заходів підтримки системи кредитування в сільській місцевості". Участь у проекті взяли - ВАТ СКБ «Дністер», ВАТ «Банк "Фінанси та Кредит» , АКБ «Імексбанк», АБ «Київська Русь» і ПАТ АКБ «Львів». Загальний обсяг кредитної підтримки банківського сектору з боку регулятора склав 64,4 млрд. грн. [38].

НБУ поступово почав проводити політику щодо зниження норми обов'язкових резервів з 2,4% у 2008 році до 2,1 % у 2010 році, що створило передумови для відновлення ринкової діяльності та кредитування [38].

5 етап (2010 -нині) посткризовий період і поступовий вихід країни з фінансової кризи. Починаючи з 2010 р. в Україні настав період стабілізації, який тривав до 2012 року. Протягом зазначеного періоду спостерігається поліпшення основних макроекономічних показників, якому сприяв високий внутрішній споживчий та інвестиційний попит, а також рекордні здобутки сільського господарства. Важливо, що рівень інфляції був одним з найнижчих за останні роки та спостерігалось зниження споживчих цін.

У цей час НБУ прийняв ряд законодавчих документів, які були спрямовані на розвиток механізму рефінансування банків, зокрема Положення про рефінансування та надання Національним банком України кредитів банкам України з метою стимулювання кредитування економіки України на період до її виходу на до кризові параметри, затвердженого постановою Правління НБУ №47 від 04.02.2010 р. [37, с. 77-78]

Отже, задля стимулювання кредитування економіки України на період її виходу на докризові параметри було визначено порядок і умови надання НБУ банкам України стабілізаційного та стимулюючого кредиту, а також процедуру зміни умов кредитного договору з регулятором. Реалізація цих та інших заходів дозволила знизити обсяг рефінансування банків кредитором останньої інстанції з 2009 р. (64,4 млрд. грн) по 2010 р. (5,2 млрд.грн.)р., тобто в 12,4 разів. Упродовж 2010 року обсяг рефінансування був незначним і складав 5,2 млрд. грн. [37, с.80].

Слід наголосити, що регулятор для окремих банків призначав кураторів, мета введення яких полягала у налагодженні щоденного контролю та підвищенні оперативності в застосуванні заходів наглядового реагування. У 2011 році в 2 з 41 банків, які мали заборгованість за кредитами рефінансування в значних розмірах, були призначені куратори, а загальний обсяг рефінансування склав – 28,8 млрд. грн. Важливо, що значна частка операцій РЕПО у структурі операцій з рефінансування банків цього року була зумовлена потребами розвитку ринку державних цінних паперів [37, с. 81].

Стойка тенденція щодо зниження інфляції у 2012 році дала змогу НБУ активно застосовувати важелі процентної політики для стимулювання процесів економічного зростання. Зокрема, з метою підтримки ринкових тенденцій щодо здешевлення вартості кредитів було знижено на 0,25 процентного пункту – до 7,5% річних облікову ставку, що викликало зниження процентних ставок за всіма інструментами рефінансування, а обсяг кредитної підтримки з боку регулятора склав – 97,6 млрд. грн. [37, с.81].

У 2013 р. банківський сектор України розвивався за стабільним сценарієм. В цілому по вітчизняній банківській системі спостерігалось зростання обсягів активних операцій, збільшення депозитів; залучених від юридичних та фізичних осіб; нарощення капітальної бази та отримання позитивного фінансового результату (1,4 млрд. грн.) [38]

3 грудня 2013 р та упродовж 2014 р. внаслідок політичних та економічних негараздів відбулось погіршення стану ліквідності банків України, що призвело до потреби в суттєвій зміні механізму рефінансування банків. [38]

Регулятор у 2014 р. порівняно з 2013 р. збільшив обсяг рефінансування банків у три рази – до 222,3 млрд. грн. обсяг рефінансування банків у 2014 р. став найбільшим після 169,5 млрд. грн. у кризовому 2008 р. Найчастіше у 2014 р. банки зверталися за додатковими ресурсами НБУ у першому півріччі, за цей же період були отримані й найбільші суми кредитів. Рефінансування надавалося у формі кредитів овернайт шляхом проведення тендерів, договорів репо, стабілізаційних кредитів та кредитів для збереження ліквідності. однак не завжди надані кредити рефінансування ефективно використовувалися та позитивно впливали на діяльність банку. За даними НБУ, найбільше кредитів рефінансування в 2014 р. отримали державні банки, яким кошти були потрібні переважно для фінансування «Нафтогазу». [38]

Приватні банки за рахунок рефінансування вирішували проблеми із відтоком депозитів. ПАТ «ВіЕйБі банк» отримав 5,5 млрд. грн., КБ «Фінансова ініціатива» - 8,3 млрд. грн. КБ, АТ «Дельта банк» отримав протягом року більше 10 млрд., Але все-рівно його визнали неплатоспроможним, та найбільше рефінансування отримав ПАТ «КБ «Приватбанк» – приблизно 20 млрд. грн., Із цих коштів, наприклад, ПАТ «ВіЕйБі Банк» виплачував депозити у листопаді 2014 р., але того ж місяця у нього ввели тимчасову адміністрацію. [38]

У першій половині 2014 р. НБУ емітував відносно «довгі» гроші, які могли бути використані для компенсації відпливу депозитів. Проте у другій половині 2014 р. характер строковості рефінансування змінився на протилежний: у структурі рефінансування банків почали домінувати надкороткострокові операції овернайт, які не могли ефективно виконувати функцію компенсації відтоку депозитів, а підживлювали короткостроковий спекулятивний попит на валютному ринку.[13, с. 252-253].

Протягом 2014 року внаслідок складної економічної та політичної ситуації в країні суттєво скоротилися обсяги банківських депозитів, що

призвело до трьохразового підвищення розміру облікової ставки, яка є базовою щодо інших процентних ставок, зокрема інструментів рефінансування постійної дії.

Детально з 2015 року механізм рефінансування розглянемо у розділі 2.2.

Таким чином, вивчення історії розвитку рефінансування Національного банку України дало змогу виділити основні етапи рефінансування, а також в цілому, можна сказати, що механізм рефінансування в Україні розвивається, але потребує подальшої лібералізації. Задля цього, необхідно щоб основними принципами на яких повинен базуватися механізм рефінансування були: прозорість, доступність та контрольованість.

2.2. Аналіз практики рефінансування банків Національним банком України протягом 2015 – 2019 рр.

В Україні найголовнішим органом валютної та грошово-кредитної системи є Національний банк України. Одна з функцій НБУ полягає у здійсненні кредитного обслуговування банків. Якщо у банків з'являється потреба у підтримці ліквідності банку, то вони звертаються до Національного банку України. Отже головна мета, з якою здійснюється кредитування банків – це підтримка ліквідності банків у разі непередбачуваних кризових явищ. Кредитування здійснюється за допомогою операцій РЕПО, кредитів наданих шляхом проведення тендера, дисконтування векселів, кредитів овернайт, рефінансування через операції на відкритому ринку та різні стабілізаційні кредити.

Наголосимо на тому, що у банківській системі має застосовуватись одразу весь комплекс уже відомих механізмів рефінансування, але відповідно до того як змінюються відсоткові ставки за інструментами, строки надання

позик, форми забезпечення кредитів та коло банків які можуть отримувати ці кредити, доцільніше буде використовувати саме вищезазначені види інструментів рефінансування в залежності від політичної, економічної та соціальної ситуації в країні.

Дослідження використання певних інструментів рефінансування протягом 2015-2019 років відображено у *Таблиці 3*. Слід зазначити, що на сайті НБУ некоректно відображена інформація щодо рефінансування банків і відрізняється в різних офіційних публікаціях.

Таблиця 3.

**Обсяг наданих кредитів НБУ банкам
в 2015-2018 рр. (станом на 31.12) та в 2019р.(станом на 22.11)***

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Темп приросту, %	
						2015 - 2019 рр.	2018- 2019 рр.
Загальний обсяг наданих коштів, млн.грн., в т.ч.:	61412,3	51265,3	59584,6	97257,8	101 786,30	65,74	1,05
Через постійно діючу лінію рефінансування (кредити овернайт), млн.грн	49248,3	18393,7	41258,91	78496,3	39 274,80	-20,25	-49,97
Кредит рефінансування шляхом проведення тендера, млн.грн	12164	32377,7	12799,3	18761,5	62 479,90	413,65	233,02
Шляхом проведення операцій своп, млн.грн	-	493,9	5526,4	-	31,6	-	-
Шляхом проведення операцій репо, млн.грн	-	-	-	-	-	-	-

*Примітка: складено автором на основі джерел [36]

Аналіз результатів проведення операцій НБУ з підтримання ліквідності свідчить, що обсяг операцій з підтримання ліквідності протягом 2015–2019

років зріс на 65,74%, при цьому зменшився за коштами, наданими через постійно діючу лінію рефінансування (кредити овернайт) – на 20,25%. Але якщо брати до уваги 2018р., то можна побачити, що мало місце значне зростання обсягів рефінансування саме через кредити овернайт, а саме 78496,3 млн.грн. в порівнянні з 49248,3млн.грн. у 2015-му. (див. табл. 3).

У 2015 році відбувався вплив коштів із банківського сектору Національний банк вживав заходів щодо підтримки ліквідності банківської системи на належному рівні з метою уникнення кризи неплатежів та забезпечення вчасного виконання зобов'язань банків перед вкладниками. Підтримка ліквідності банків здійснювалася як через стандартні монетарні інструменти (кредити овернайт, тендери, операції репо), так і через додаткові механізми (стабілізаційні кредити).

З 1 грудня 2015 року були змінені умови надання кредитів рефінансування шляхом проведення тендерів (строк надання кредитів рефінансування шляхом проведення тендерів скорочено з одного року до 90 днів), як забезпечення кредитів рефінансування приймаються державні облигації України, депозитні сертифікати Національного банку та іноземна валюта (долари США, євро, англійські фунти стерлінгів, швейцарські франки, японські єни) [38; 10]

У 2015 році суттєво скоротилася частка кредитів рефінансування в порівнянні з цільовими стабілізаційними кредитами, спрямованими на забезпечення інтересів вкладників проблемних банків. Відбувалося нарощення профіциту ліквідності в банківській системі. Банки значно збільшили обсяг інвестицій в депозитні сертифікати НБУ як альтернативного джерела розміщення гривні.

Чинниками формування профіциту ліквідності стало зниження попиту на готівку, викликане слабкою економічною активністю, інтервенціями Національного банку України з купівлі іноземної валюти, погашенням та обслуговуванням банками кредитів рефінансування.

Варто відзначити, що 17 вересня 2015 року НБУ прийняв Постанову №615, згідно з якою скоротив термін надання кредитів рефінансування шляхом проведення тендерів та переглянув підходи щодо застав за кредитами рефінансування. У 2015 р. банки отримали кредитів рефінансування на суму

61,41 млрд.грн., частка кредитів овернайт становила 80,2%, а кредитів, наданих на тендері – 19,8%, що можна пояснити потребою банків у додаткових коштах для забезпечення поточної ліквідності та дотримання економічних нормативів, установлених НБУ, таку ж закономірність можна побачити і в 2018 році. [37, с. 150]

Використовуючи міжнародний досвід, із грудня 2016 р. НБУ може використовувати також інструмент екстреної підтримки ліквідності платоспроможних банків (Emergency liquidity assistance – ELA).

Кредити, отримані за інструментом ELA, призначені виключно для покриття тимчасового дефіциту ліквідності банку в разі настання надзвичайних ситуацій, коли банки вичерпали інші джерела підтримки ліквідності, зокрема за рахунок коштів акціонерів та стандартних інструментів рефінансування національного банку України під заставу державних цінних паперів та іноземної валюти. отримані в рамках ELA кредитні кошти банки мають спрямувати на виконання зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами (крім пов'язаних із банком осіб). Кредит для екстреної підтримки ліквідності можна отримати строком до 90 днів. [24]. Проте, інформації про використання даного інструмента за період 2015 – 2019 років знайдено не було.

У 2017-2018 роках в банківській системі зберігалися значні обсяги ліквідності (профіцит), які, однак, мали тенденцію до зниження, у зв'язку з цим обсяги рефінансування були незначні, у зв'язку з цим незначний обсяг коштів надавався шляхом проведення операцій своп. Що стосується кредитів рефінансування шляхом проведення тендеру з підтримання ліквідності банків строком на 14 та 90 днів, зазначимо, що обсяг таких кредитів збільшився на 5,2% (див. табл.3.).

У структурі операцій НБУ з підтримання ліквідності в 2015, 2017 та 2018 роках переважали кредити овернайт – вони становили відповідно 80,2%, 69,2% та 80,7%. Короткострокові кредити рефінансування переважали в 2016 та 2019 роках і становили 63,2% та 61,4% від загального обсягу наданих коштів.

В умовах дефіциту ліквідності у 2019 році попит на довгострокові кредити рефінансування зріс порівняно з попереднім роком. Загальний обсяг

наданих коштів збільшився на 5%, у тому числі зріс обсяг тендерних кредитів – на 233,02%, а кредитів овернайт – зменшився на 49,93%.

Значні коливання ліквідності банківської системи упродовж 2018 року до формування ситуативного попиту на кредити рефінансування з боку окремих банків. Через цей канал у банківську систему в III кварталі 2018 року надійшло 3,5 млрд грн. Упродовж IV кварталу 2018 року мало місце зростання ситуативного попиту на кредити рефінансування з боку окремих банків через значні коливання ліквідності банківської системи, головним чином зумовлені операціями уряду.

Ключовими факторами, що вплинули на зменшення ліквідності банківської системи у 2019 році стали операції Уряду з обслуговування державного боргу та зростання готівки в обігу, що частково компенсувалось купівлею НБУ іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів. Протягом 2019 року сформувався структурний дефіцит ліквідності банківської системи. За таких умов основними операціями НБУ стали операції з постачання ліквідності. [9]

Проаналізувавши дані, можемо дійти до таких висновків, що Національний банк України надає банкам кредит задля підтримки стабільності у критичних ситуаціях.

Також варто сказати про значення ставок рефінансування адже коригуючи їх, НБУ може зменшувати надлишок або дефіцит ліквідних коштів у банківській системі. Склалася ситуація, у якій процентна політика НБУ не може вважатися ефективною, підвищення ставок рефінансування завжди супроводжується одночасним збільшенням ставок за депозитними сертифікатами, що підтримує привабливість депозитних сертифікатів для банків, поглиблює диспропорції міжбанківського ринку та блокує кредитування економіки. Крім того, високі ставки рефінансування автоматично приводять до зростання ставок за кредитами, що робить їх обтяжливими для підприємств та фізичних осіб. Динаміку змін процентних ставок за 2015-2019рр. можна побачити на *Рис.2*.

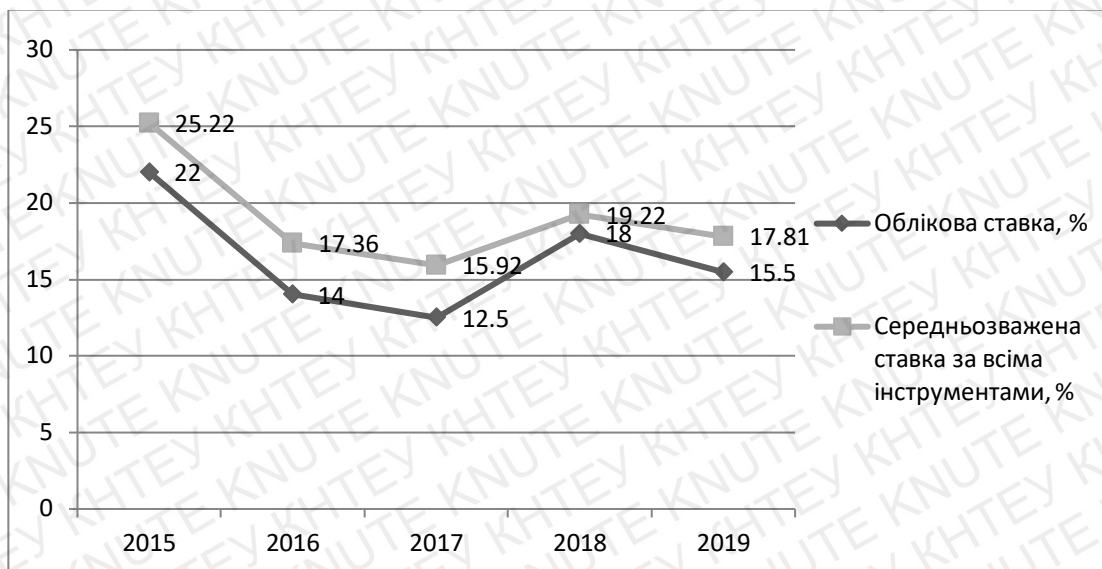

Рис.2 Динаміка ставок рефінансування за період 31.12.2015 — 1.10.2019рр., %*

*Примітка: складено автором за Додатком В та джерелом 37.

Протягом 2019-го року спостерігається тенденція до зменшення облікової та середньозваженої ставки за всіма інструментами рефінансування та збільшення обсягів рефінансування Національним банком України в порівнянні з попереднім періодом (див. рис.3). Отже можемо зробити висновок, що банківська система знаходиться не в стабільному стані, що підтверджується зростанням потреби в кредитних ресурсах НБУ. Протягом аналізованого періоду НБУ активно здійснював підтримку ліквідності банку за допомогою кредитів овернайт та шляхом проведення процентних тендерів.

Таким чином, облікова ставка — це ставка, яка у межах монетарної політики спричиняє прямий вплив на вартість кредитних ресурсів, валютний курс і рівень інфляції в країні.

Варто звернути увагу на те, що облікова ставка застосовуються в більшості банківських систем світу. Проте їхнє значення набагато нижче, ніж в Україні (наприклад, ЄЦБ встановлює значення цього показника менше 1%).

Значна когорта економістів розходяться в думках щодо питання зміни облікової ставки. Одні з них вважають, що необхідно знижувати значення цього

інструменту, оскільки це пов'язано з ризиками уповільнення зростання економіки, які, у свою чергу, вище, ніж інфляційні. Наслідком чого облікова ставка може зробити негативний вплив на економіку країни і позначитися на динаміці ВВП.

Інші, навпаки, вважають, що облікову ставку треба підвищувати, оскільки для НБУ, облікова ставка — це інструмент впливу на інфляцію, і зменшення її може означати вільний рух цін, вихід їх з під контролю.

Основна функція рефінансування полягає в забезпеченні реалізації цілей і методів проведення грошово-кредитної політики НБУ та збалансуванні попиту і пропозиції грошей в економіці країни [37, с. 256].

Отже, провівши аналіз використання кредитів рефінансування НБУ можна виокремити основні проблеми використання операцій рефінансування на банківському ринку України, як:

1) відсутність надкоротких механізмів рефінансування, таких як внутрішньоденні кредити. На відміну від операцій овернайт, внутрішньоденні кредити банки повинні повертати того самого дня, якого вони були отримані, таким чином це дозволяє задовольнити надшвидку потребу банків у фінансуванні на мінімальний період часу. Ажде, дослідження свідчать про попит саме короткотривалих кредитів;

2) недостатність уваги регулятора до визначення платоспроможності потенційного банку, якому планується надати кредит рефінансування. Це потрібно для унеможливлення отримання додаткового фінансування на підтримання ліквідності установами, які мають незадовільне фінансове становище.

Наочним негативним прикладом може слугувати активне надання банкам кредитів рефінансування у 2014 році, більшість з яких уже через кілька місяців не були спроможні здійснювати свою діяльність і перейшли в розряд проблемних;

3) брак достатнього контролю за цільовим спрямуванням кредитних коштів, наданих у рамках операцій рефінансування банків НБУ. Досить часто

отримане додаткове фінансування використовується для кредитування бізнесу, розширення своєї діяльності, а не на підтримання ліквідності та забезпечення виконання взятих на себе зобов'язань перед кредиторами і вкладниками.

Для уникнення таких ситуацій доцільним було б запровадження оперативного моніторингу цільового спрямування кредитів рефінансування, що б дозволило підтвердити коректний шлях використання наданих кредитних коштів. Ролловер – відносно новий інструмент регулювання, сутність якого полягає в наданні НБУ кредиту банку для виконання раніше взятих на себе зобов'язань через операції овернайт і кредити рефінансування, узяті під заставу державних облігацій України, депозитних сертифікатів НБУ або іноземної валюти.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід рефінансування банків у сучасних умовах

Операції рефінансування у зарубіжній практиці призначені для регулювання монетарного обігу та надання допомоги фінансово стійким банкам, які відчують потребу в додаткових ресурсах. У зарубіжній практиці застосовуються різноманітні інструменти рефінансування, вибір яких залежить від реальної ситуації та цілей монетарної політики. Центральні банки активно виконують функцію кредитора останньої інстанції, забезпечуючи при цьому регулювання ліквідності банківської системи в цілому.

Спочатку розглянемо основні інструменти рефінансування, що використовує Європейський центральний банк (ЄЦБ), які дають змогу впливати на ліквідність банківських установ країн Європейського союзу (Таблиця 4).

Таблиця 4

Інструменти рефінансування ЄЦБ, що впливають на ліквідність	
Короткострокові	Довгострокові
<p>Основні операції рефінансування (main refinancing operations) MROs.</p> <p>Проводяться з частотою один раз в тиждень, термін погашення – 7 днів.</p>	<p>Довгострокові операції рефінансування (longer-term refinancing operations) LTROs</p> <p>Проводяться з частотою раз в місяць, термін погашення – 90 днів.</p>

*Примітка: складено автором за джерелом [21]

Основні операції з рефінансування (MROs) використовують для управління короткостроковими процентними ставками, а також для управління ситуацією з ліквідністю та сигналізують про позицію грошово-кредитної політики в країнах ЄС, в той час як LTRO надають додаткові пропозиції, довгострокове рефінансування для фінансового сектору.

Останніми роками регулярні операції доповнюються двома операціями з довгострокового рефінансування, що забезпечують ліквідність, в євро з трирічним терміном погашення (термін погашення 29 січня 2015 року та 26 лютого 2015 року), а також ліквідністю в доларах США -забезпечення операцій.

Цільові операції довгострокового рефінансування (TLTRO) - це операції Євросистеми, які надають фінансування кредитним установам. Пропонуючи банкам довгострокове фінансування на привабливих умовах, вони зберігають сприятливі умови запозичення для банків та стимулюють банківське кредитування реальної економіки.

Таким чином, TLTRO підсилюють поточну позицію ЄЦБ щодо прийнятної грошової політики та посилюють передачу грошово-кредитної політики шляхом подальшого стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки. [21]

Отже, TLTRO - це цільові операції, оскільки сума, яку банки можуть позичити, пов'язана з їхніми позиками для нефінансових корпорацій та домогосподарств.

Ще одним інструментом рефінансування – це невідкладна допомога ліквідності (ELA). Кредитні установи євросони можуть отримувати кредит центрального банку не лише за допомогою операцій з грошово-кредитної політики, але винятково і через екстрену допомогу ліквідності (ELA).

ELA має на меті за рахунок коштів ЄБ забезпечити ліквідними активами фінансові установи, які стикаються з тимчасовими проблемами ліквідності, поза межами звичайних операцій грошово-кредитної політики Євросистеми.

Перелік можливих застав за кредитами ELA:

- ✓ цінні папери, які гарантовані державою;

- ✓ ліквідне нерухоме майно (крім об'єктів незавершеного будівництва);
- ✓ майнові права за укладеними банком кредитними договорами з юридичними особами (крім банків та бюджетних установ) та фізичними особами, виконання зобов'язань за якими в повному обсязі забезпечене іпотекою, крім об'єктів незавершеного будівництва;
- ✓ майнові права за укладеними банком кредитними договорами з фізичними особами;
- ✓ майнові права за кредитами юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які забезпечені не лише іпотекою, а й водночас іншими активами, тобто змішаною заставою;
- ✓ майнові права за кредитами, наданими фізичним особам, зобов'язання за якими забезпечені іпотекою, прийматимуться національним банком у заставу на портфельній основі (згідно з реєстром укладених банком кредитних договорів). [21]

Правила та процедури, що стосуються надання ELA, викладені в угоді ELA, яка визначає роль Ради керуючих у наданні ELA національними центральними банками (NCBs) (дод. Г).

Світова практика побудови систем рефінансування дозволяє виділити типові організаційні форми рефінансування, що використовуються в більшості з них, коротка характеристика яких подана у табл. 5.

Аналіз специфіки використання різних форм рефінансування дозволяє виділити такі їх загальні риси, як:

- орієнтація на залучення додаткових фінансових активів у процесі своєї діяльності на основі використання різних кредитних і фінансових інструментів;
- заміщення одного боргового зобов'язання іншим (наприклад: цінний папір - позика; цінний папір - цінний папір; позика - цінний папір).

Основні організаційні форми рефінансування [14]

Організаційна форма	Мета застосування	Учасники	Інструмент	Вид активів, що є забезпеченням
Кредитування центральним банком комерційних банків	Забезпечення ліквідними засобами	Центральний банк, комерційні банки	Кредит Операції РЕПО	Права вимог по кредитних договорах, цінні папери
Міжбанківське кредитування	Забезпечення ліквідними засобами	Комерційні банки	Кредит Операції РЕПО	Активи банку — позичальника
Сек'юритизація активів	Забезпечення ліквідними засобами, зниження ризиків	Фінансові компанії, комерційні банки	Цінні папери	Права вимог за кредитними договорами
Конвертація облігацій	Додатковий прибуток	Емітент, комерційні банки	Цінні папери	Облігації старого випуску

З урахування вищевикладеного, можна визначити поняття «рефінансування» як залучення тимчасових фінансових ресурсів за допомогою різних кредитних і фінансових інструментів, що супроводжується заміною одного боргового зобов'язання на інше.

Незважаючи на велику різноманітність організаційних форм рефінансування, найвагомішу роль відіграє саме кредитування зі сторони центрального банку, тому що він являється кредитором останньої інстанції, і має здійснювати підтримку належного рівня ліквідності банківської системи країни та проводити грошово-кредитне регулювання.

Також кредити, надані центральним банком, розширюючи ресурсну базу банків, сприяють активізації процесу кредитування і тим самим збільшують грошову масу в обігу. На макроекономічному рівні інструменти рефінансування допомагають центральному банку здійснювати щоденне управління резервами банківської системи, спрямоване на досягнення довгострокових цілей грошово-кредитної політики.

Змінюючи параметри інструментів рефінансування, центральний банк подає сигнал приватному сектору про зміну поточних цільових орієнтирів грошово-кредитної політики. Одночасно на макрорівні рефінансування центральним банком комерційних банків є важливим інструментом розвитку міжбанківського ринку.

Узагальнення зарубіжної практики кредитування центральними банками комерційних банків дозволяють виділити такі загальні умови його використання:

- здійснення центральними банками операцій рефінансування тільки з фінансово стабільними кредитними організаціями;

- використання стандартизованого забезпечення при кредитуванні центральними банками комерційних банків, що дозволяє: мінімізувати кредитний ризик при проведенні операцій кредитування, здійснювати вказані операції на єдиних умовах (за однаковою процентною ставкою для відповідного терміну кредитування);

- використання при контролі за ризиками однакових інструментів, але в різних поєднаннях (кредитні ліміти на контрагентів, ліміти по емітентах забезпечувальних активів (що продаються або передаються під заставу) або секторах економіки, порядок оцінки предметів застави, первинна знижка з номіналу при оцінці, корекція знижки, заборона тісних зв'язків).

При цьому основними принципами рефінансування центральним банком комерційних банків є:

- орієнтація на макроекономічні показники грошово-кредитної політики, що припускає органічну ув'язку обсягів здійснюваних операцій (видаваних кредитів і операцій РЕПО), їх термінів і процентних ставок з параметрами грошово-кредитної політики (рівнем інфляції, величиною грошової бази, міжнародних резервів тощо);

- пріоритет інтересів центрального банку по відношенню до інтересів кредитних організацій, що не може визначати відносини, що виникають при цьому як партнерські;
- жорстке регулювання центральним банком правил здійснення цих операцій, що мінімізує рівень його кредитного ризику;
- базування на загально визнаних принципах організації кредитних відносин, якими є терміновість, платність, забезпеченість.

Всі ці базові вимоги були закладені в основу формування механізмів рефінансування банків України. Так, зокрема, відповідними нормативно-правовими актами [25] передбачається, що Національний банк здійснює рефінансування банків через операції на відкритому ринку тільки під забезпечення (крім кредиту «овернайт»). При цьому у якості такого забезпечення приймаються державні цінні папери, векселі суб'єктів господарської діяльності - резидентів України і векселів Державного казначейства України, що враховані банком за дисконтною ставкою, не нижчою, ніж облікова ставка Національного банку, а також майнові права, що виникли в банку в результаті укладення кредитного договору між ним та відповідним суб'єктом господарської діяльності.

Узагальнюючи правила рефінансування банків Національним банком України, які передбачають використання таких інструментів рефінансування, як операції з рефінансування (постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт, кредити рефінансування строком до 90 днів); операції репо (операції прямого репо, операції зворотного репо); операції з власними борговими зобов'язаннями (деPOSITNІ сертифікати овернайт та до 90 днів); операції з державними облігаціями України, — можна виділи деякі їх спільні риси, а саме:

- наявність у власності банку активів, які можуть бути прийняті під заставу;

— короткостроковий і середньостроковий характер задоволення потреби банку в ліквідних засобах, оскільки ліцензований термін діяльності на момент рефінансування має бути не меншим, ніж 1 рік.

Базові відмінності між окремими інструментами механізму рефінансування, що визначають сферу їх використання, полягають у:

— їх призначенні (забезпечення завершення розрахунків, надання банкам грошових коштів для забезпечення виконання їх платіжних зобов'язань, регулювання рівня середньострокових процентних ставок);

— термінах і періодичності надання;

— процентних ставках: забезпечені кредити Національного банку України надаються як по фіксованих процентних ставках, так і по процентних ставках, визначуваних на тендерній основі;

Найбільш важливим, на нашу думку, елементом системи рефінансування банків є процентна політика Національного банку України, яка з огляду на специфіку її використання має подвійне призначення: з одного боку, є елементом системи рефінансування, з іншого — складовою єдиної державної грошово-кредитної політики.

В сучасній Європі ставки за основними операціями рефінансування є ключовими індикаторами монетарної політики. При цьому Європейський центральний банк (ЄЦБ) використовує так звану «модель коридору», яка передбачає, що, орієнтуючись на рівень процентних ставок рефінансування, формується прозорий та симетричний діапазон можливої варіації ставок за кредитами та депозитами в банківській системі [21]. Згідно з «моделлю коридору» ЄЦБ прагне регулювати ринкові процентні ставки за позиками овернайт та давати чіткий сигнал щодо напрямку монетарної політики за нормальних обставин. Згідно з теорією монетарної трансмісії, регулювання короткострокових ставок на грошовому ринку дозволяє формувати бажаний рівень короткострокової економічної активності, утримуючи інфляцію в бажаних межах.

Отже, варіативність інструментів антикризового регулювання багато в чому залежить від стану економіки, від кон'юнктури міжнародних ринків, результатів зовнішньоекономічної діяльності та інших факторів розвитку держави. Досвід зарубіжних країн багато в чому є показовим для України, як для держави, яка також опинилася у кризовому становищі. Тож прийняття до уваги напрямів антикризового регулювання зарубіжних країн в подальшому дасть змогу забезпечити створення фундаментальних засад відновлення економічного зростання та фінансової стабільності.

Вивчення сучасної системи рефінансування банків в Україні засвідчує, що на відміну від зарубіжних країн вона, будучи одним з інструментів єдиної державної грошово-кредитної політики, орієнтована виключно на регулювання рівня інфляції. Разом з тим у сучасних умовах важливим завданням рефінансування є не тільки забезпечення стабільності цін, але і стимулювання економічного зростання. Національному банку України доцільно звернути увагу на посилення сигнально-інформаційної функції процентних важелів системи рефінансування, що можливо реалізувати шляхом переходу до моделі «процентного коридору» з відповідним регламентуванням можливих відхилень ставок процентних інструментів, що використовуються в фінансовому механізмі на різних рівнях господарювання, від динаміки основних видів ставок рефінансування.

3.2. Оптимізація механізму рефінансування банківських установ та шляхи її проведення.

У сучасних умовах розвитку банківської системи в Україні ми можемо визначити певні проблеми в її функціонуванні. Розглядаючи сутність політики рефінансування в Україні та в інших країнах світу можна виявити певні розбіжності в механізмі їх здійснення. Звісно в механізмі реалізації рефінансування існують певні проблеми та недоліки, що будуть розглянуті далі.

Першою з проблем рефінансування в Україні – є проблема забезпечення технічного питання, такого як надання короткострокових кредитів. У світі широко використовуються внутрішньоденні кредити, як один з інструментів рефінансування. В багатьох країнах надання таких кредитів виступає певною гарантією забезпечення функціонування національної платіжної системи. Дані кредити можуть досягати великих обсягів та виступати важливим фактором підтримки поточної ліквідності комерційних банків [8].

Отже, можна використати такий вид рефінансування і в нашій країні. Адже коли банк не має джерел надходжень грошових коштів при слабкому міжбанківському ринку, то йому необхідні позичкові кошти для стабілізації ліквідності банку та можливості здійснити платіжні розрахунки. Отже основною ціллю внутрішньоденних кредитів – це забезпечення роботи платіжної системи. Національним банком України протягом операційного дня будуть надаватися кошти банкам, даний кредит повинен бути погашений до кінця операційного дня за рахунок надходжень на кореспондентський рахунок банку. Але якщо кредит не погашається, то його переводять в кредит овернайт. Дані кредити необхідно надавати на платній основі та під забезпечення. Особливістю цього кредиту виступає легкість та простота його отримання, а також швидке проведення певних розрахунків.

Наступною проблемою є недостатньо розвинений ринок державних цінних паперів. Хоча ми бачимо тенденцію до зростання використання операцій купівлі-продажу цінних паперів, державних облігацій, але не досить широко, як це використовується в інших країнах [8].

Наступною проблемою, що знижує ефективність механізму рефінансування – це порівняно високі ставки рефінансування. Це означає, що необхідно знижувати ставки рефінансування на різні інструменти механізму застосування. Коли знижується ставка, то збільшуються обсяги рефінансування. Також великі розбіжності зі ставками на міжбанківському ринку, що не дає можливості нормальному функціонуванню банкам. Отже

необхідно приблизити відсоткові ставки . Дивлячись на світовий досвід, досить висока ставка рефінансування сприятиме зниженню обсягів рефінансування [8].

Ще однією з проблем діючого механізму рефінансування є недостатній контроль за цільовим використанням кредитів. Важливою проблемою для системи може мати те, що кредити надані НБУ використовуються не за призначенням. Це означає, що отримані кошти банку можуть використовувати з метою спекуляції валюти на валютному ринку, та вивезення її за кордон країни. Отже вирішення цієї проблеми може бути здійснено шляхом посиленого контролю та фінансовою звітністю про використання наданих кредитів.

Необхідно відмітити, що численні не стандартизовані інструменти, ставки рефінансування та різний строк операцій можуть призвести до погіршення процентної політики, що може негативно позначитись на вартості кредитних ресурсів.

Одним із недоліків наявного механізму рефінансування є недостатнє здійснення контролю за цільовим використанням кредитів рефінансування. Серйозною проблемою для банківської системи може стати спрямування контролю, який передбачатиме об'єднання всіх цих функцій стосовно банків та небанківських фінансових установ.

Тому на сучасному етапі виникає гостра необхідність запровадження механізмів, які дозволили б комерційним банкам разом із Національним банком України ефективніше адаптуватися до будь-яких змін економічної кон'юнктури. Отже, перше, що необхідно зробити, - це удосконалення інструментів рефінансування комерційних банків [46, с. 253]

Зазначені заходи в сукупності із заходами, спрямованими на розв'язання проблем, що потребують проведення окремого дослідження, таких як узгодження фіскальної та монетарної політики, стимулювання розвитку фінансового ринку, насамперед ринку державних цінних паперів, посилення реальної операційної незалежності Національного банку України, дозволять у перспективі підвищити ефективність регулювання грошово-кредитного ринку з

метою досягнення цінової стабільності як пріоритетної (у середньостроковій перспективі) цілі Національного банку України [11, с. 601].

Зважаючи на те, що якісні зміни у монетарній політиці щодо оптимізації управління ліквідністю банківського сектору дотепер не відбулись, залишаються високі ризики повторення зазначеної негативної ситуації. З іншого боку, операції рефінансування практично не використовуються для стимулювання продуктивного кредитування реального сектору та запровадження позитивного європейського досвіду у цьому напрямі, що потребує виправлення. Управління обов'язковими резервами банків.

Зі світової практики можна зробити висновок про те, що для банків ключова ставка - це витрати надлишкових резервів. Тому в нашій роботі ми хотіли б розглянути позитивні сторони зниження ключової ставки не тільки для банків, але і для економіки країни. Введені санкції - найкращий шанс розвинути свою систему рефінансування для підтримки ліквідності вітчизняних банків.

Необхідна умова оздоровлення української банківської системи, підвищення ефективності монетарної політики та розвитку механізмів кредитування в нашій країні - саме вдосконалення системи рефінансування. Ми пропонуємо наступні шляхи вирішення проблем, що стосуються даного напрямку:

- створення міжбанківської майданчики рефінансування під управлінням НБУ;
- надання кредиту без фінансування кредитним організаціям на термін до тижня;
- розвиток і вдосконалення системи ризик-менеджменту в даному секторі.

Якщо говорити про напрямки розвитку рефінансування в нашій країні, то слід зазначити таке:

- збільшення обсягів рефінансування банків і підвищення значимості даних операцій для того, щоб формувалася ресурсна база банківського сектора;
- активний розвиток операцій рефінансування в регіонах нашої країни;

- розширення операцій рефінансування з боку НБУ і використання ним ринкових механізмів.

Підсумувавши все вищесказане, можна зробити висновок про те, що сьогодні економічна ситуація в нашій країні вимагає необхідність стримування інфляційних процесів при одноразовому стимулюванні економічного зростання. Грошово-кредитна політика НБУ дуже важлива для економіки нашої країни і її особливість, як відомо, полягає в тому, що є кілька інструментів і методів грошово - кредитного регулювання, активно використовуються НБУ для того, щоб регулювати ліквідність банківської системи нашої країни в умовах глобальної турбулентності, що, відповідно, вимагає наявності ефективної системи рефінансування кредитних організацій в Україні. Повинна існувати чітка структурована система з чіткою законодавчою базою і ефективно функціонують інструментами, яка включає в себе сам фінансовий ринок, в якому повинна бути сформована дієва система міжбанківського кредитування і НБУ, який повинен зі свого боку забезпечувати необхідне рефінансування доступне для банківської системи. Нова система спровокує поліпшення механізму рефінансування в банківській системі нашої країни шляхом впровадження нових видів і варіантів надання забезпечення, визнаних прийнятними для видачі короткострокових позик НБУ. Даний підхід дозволить розширити можливості учасників кредитного ринку в Україні і підтримати функціонування економічної системи країни в цілому на світовому рівні.

Варто зазначити, що перспективи розвитку операцій на відкритому ринку як інструмента монетарного регулювання залежать від динаміки розвитку ринку державних цінних паперів в країні. В останні роки спостерігається поступова тенденція до збільшення обсягів операцій з державними цінними паперами на відкритому ринку. У той же час привабливість державних облігацій як інструмента вкладення коштів залишається сьогодні сумнівною та ризикованою. Також в роботі окреслено напрями оптимізації застосування інструментів грошово-кредитної політики НБУ із врахуванням тенденцій та пріоритетів

подальшого економічного розвитку.

Підвищення ефективності системи монетарного регулювання має забезпечувати стимулювання роботи банків із кредитування реального сектора, що повинно стати основою для припинення виробничого спаду і використання виробничих потужностей на задоволення потреб внутрішнього ринку.

Отже, можемо визначити основні шляхи розвитку політики рефінансування в Україні:

- підтримка належного рівня ліквідності банків повинна здійснюватись здебільш за допомогою короткострокового та довгострокового рефінансування, за умови якісного моніторингу та надійного забезпечення кредиту;

- підвищення ефективності підтримки банківської ліквідності за допомогою розвитку ринку держаних цінних паперів;

- проведення стабілізаційного кредитування виключно платоспроможним банкам, що мають тимчасової підтримки органів регулювання ;

- підвищення якості контролю за здійсненням операцій рефінансування та використання кредитних ресурсів, а також покращення моніторингу банківської системи .

Для економічного розвитку України, потрібно створити і впровадити державну програму довгострокового рефінансування, що буде побудована на ряді принципів, а саме:

- ✓ відповідності (кредити рефінансування мають надаватися банкам відповідно до ключових параметрів монетарної політики з дотриманням загальних принципів кредитування; після отримання рефінансування банки не повинні виступати в ролі кредиторів на міжбанку до моменту погашення більшої долі кредитів НБУ);

- ✓ рівноправності (усі банки незалежно від їх розміру повинні мати однаковий доступ до рефінансування);

- ✓ цільового використання (створення механізмів регулювання і контролю за використанням кредиту на визначені цілі та протидії при вчиненні спекулятивних операцій із коштами рефінансування банком-позичальником);
- ✓ пріоритетності (створення особливих умов для рефінансування банків, що є важливими для сектору, але кошти виділяти в межах встановлених лімітів враховуючи суму загальної заборгованості банку за усіма кредитами НБУ);
- ✓ селективного вибору (створювати певні пільгові умови для отримання рефінансування банків, які обслуговують важливі для економіки України підприємства. Розширити перелік застави за кредитами НБУ, зокрема за рахунок кредитів, які надаються банками малому і середньому бізнесу;
- ✓ об'єктивності та своєчасності (забезпечити своєчасне та обґрунтоване надання коштів рефінансування банкам, що сприятиме вчасній підтримці їх ліквідності);
- ✓ транспарентності (створити прозорі умови підтримки ліквідності вітчизняних банків, визначити критерії та порядок, які дозволять брати участь у рефінансуванні всім банкам незалежно від масштабів їхньої діяльності; визначити перелік інформації щодо рефінансування банків, яка має бути оприлюднена центральним банком на його сайті).

Довгострокові інструменти рефінансування дозволять запуснути економіку України і забезпечити більш дешевими кредитами на тривалий час.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що з урахуванням світового і вітчизняного досвіду, набутого банківськими системами під час глобальних фінансових криз, дії НБУ з досягнення фінансової стабільності з використанням нетрадиційних інструментів повинні спрямовуватись на:

- ✓ підтримання цін активів, що використовуються в якості застави за кредитами та викуп у фінансових посередників цінних паперів, які забезпечені закладними;
- ✓ поєднання використання традиційних і нетрадиційних монетарних інструментів з метою підвищення ліквідності банківської системи.

На сучасному етапі розвитку постає проблема в необхідності реалізації саме тих механізмів рефінансування (довгострокових інструментів), які б дали змогу Національному банку України та банкам пристосовуватись до різних змін економічної кон'юнктури.

Зазначені заходи спрямовані на розв'язання не тільки проблем механізму рефінансування, а й для вдосконалення монетарної політики, розвитку ринку цінних паперів та підвищення врегулювання грошово-кредитного ринку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного теоретичного дослідження щодо механізму рефінансування банків можна зробити такі висновки:

1. Рефінансування - це один із поширених інструментів, який полягає у забезпеченні центральним банком комерційних банків додатковими резервами на кредитній основі. Ініціаторами рефінансування виступають банківські установи, які звертаються до центрального банку у разі вичерпання можливостей поповнити свої резерви з інших джерел. На підставі узагальнення наукових думок можна сформулювати, що рефінансування - система реалізації монетарної політики НБУ, яка спрямована на кредитування банків за умови їх повної капіталізації чи платоспроможності.

2. На сьогодні НБУ використовує стандартні інструменти регулювання ліквідності банківської системи з метою виконання цілей та завдань, визначених законодавством України та Основними засадами грошово-кредитної політики, залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку. Здійснює регулювання ліквідності банківської системи в межах визначених монетарних параметрів та в обсягах, які потрібні для їх збалансування та управління грошово-кредитним ринком, шляхом застосування таких стандартних інструментів: операції з рефінансування (кредити овернайт, кредити рефінансування); операції прямого репо; операції з власними борговими зобов'язаннями; операції з державними облігаціями України

3. Механізм рефінансування НБУ проявляється через взаємодію регулятора та банків другого рівня у процесі реалізації грошово-кредитної політики з метою забезпечення ліквідності як окремого банку так і банківської системи в цілому.

4. НБУ не може задовольнити всі потреби банків у кредитах рефінансування, тому для малих та середніх банків необхідно розробити окремий механізм підтримання їх ліквідності, про який згадувалось в нормативно-правових документах проте сам механізм так і не був розроблений. Відсутність у нормативних актах чіткого порядку контролю за цільовим

використанням кредитів рефінансування призвело у подальшому до формування значного обсягу проблемної заборгованості у кредитному портфелі НБУ.

5. Виявлено, що система рефінансування та управління ліквідністю банківської системи знаходяться у постійному розвитку, і така ситуація характерна не лише для країн, що розвиваються, а й для економічно розвинутих країн. Тому Україні доцільно вдосконалювати наявні та запроваджувати нові механізми рефінансування, адже розвинута система операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку забезпечить стабільність банківської системи в цілому. У сучасних умовах розвитку банківської системи в Україні ми можемо визначити певні проблеми в її функціонуванні. На сучасному етапі розвитку постає проблема в необхідності реалізації саме тих механізмів рефінансування, які б дали змогу Національному банку України та банкам пристосовуватись до різних змін економічної кон'юнктури.

6. Фактично рефінансування банків у сучасних умовах являє собою один із засобів антикризового управління банківської системи. Антикризове управління можна визначити як систему управлінських заходів та рішень щодо діагностики, попередження, нейтралізації і подолання кризи та її причин у банківському секторі. Воно повинно охоплювати всі стадії розвитку кризових явищ, зокрема їх системний моніторинг та попередження. Світова фінансова криза дестабілізувала загальний економічний розвиток країн, спричинивши поширення високих темпів інфляції, зростання безробіття, завмирання інвестиційних процесів. В банківських системах зарубіжних країн відбулися такі зміни: зростання обсягу проблемних кредитів, зниження показників фінансової стійкості провідних банків, дефіцит ліквідних коштів, переведення крупних банків до стану «проблемних» або їхнє банкрутство, девальвація національних валют. Варіативність інструментів антикризового регулювання багато в чому залежить від стану економіки, від кон'юнктури міжнародних ринків, результатів зовнішньоекономічної діяльності та інших факторів розвитку держави. Досвід зарубіжних країн багато в чому є показовим для

України, як для держави, яка також опинилася у кризовому становищі. Тож прийняття до уваги напрямів антикризового регулювання зарубіжних країн в подальшому дасть змогу забезпечити створення фундаментальних засад відновлення економічного зростання та фінансової стабільності.

7. Вивчення сучасної системи рефінансування банків в Україні засвідчує, що на відміну від зарубіжних країн вона, будучи одним з інструментів єдиної державної монетарної політики, орієнтована виключно на регулювання рівня інфляції. Разом з тим у сучасних умовах важливим завданням рефінансування є не тільки забезпечення стабільності цін, але і стимулювання економічного зростання. Національному банку України доцільно звернути увагу на посилення сигнально-інформаційної функції процентних важелів системи рефінансування, що можливо реалізувати шляхом переходу до моделі «процентного коридору» з відповідним регламентуванням можливих відхилень ставок процентних інструментів, що використовуються в фінансовому механізмі на різних рівнях господарювання, від динаміки основних видів ставок рефінансування.

8. Узагальнення зарубіжної практики кредитування центральними банками банків дозволяють виділити такі загальні умови його використання: здійснення центральними банками операцій рефінансування тільки з фінансово стабільними кредитними організаціями; використання стандартизованого забезпечення при кредитуванні центральними банками банків, що дозволяє: мінімізувати кредитний ризик при проведенні операцій кредитування, здійснювати вказані операції на єдиних умовах (за однаковою процентною ставкою для відповідного терміну кредитування); використання при контролі за ризиками однакових інструментів, але в різних поєднаннях (кредитні ліміти на контрагентів, ліміти по емітентах забезпечувальних активів (що продаються або передаються під заставу) або секторах економіки, порядок оцінки предметів застави, первинна знижка з номіналу при оцінці, корекція знижки, заборона тісних зв'язків).

Проведене дослідження механізмів забезпечення ліквідності банківських установ на основі використання інструментів рефінансування дає підстави для таких висновків:

- підтримка ліквідності банків повинна здійснюватися переважно на основі короткострокового рефінансування під надійне забезпечення;
- Політика НБУ щодо вибору заставного забезпечення для здійснення рефінансування банків може істотно впливати на структуру і розвиток банківського сектора;
- удосконалення механізмів підтримки банківської ліквідності на основі рефінансування банків потребує якісного поліпшення вітчизняного фінансового ринку, зокрема ринку державних цінних паперів;
- рекапіталізація неплатоспроможних, недокапіталізованих і проблемних банків не повинна здійснюватися за кошти рефінансування;
- запровадження механізму надання стабілізаційних кредитів можливе лише у виняткових випадках і лише для проблемних банків, які вважаються платоспроможними, однак потребують втручання з боку органів регулювання для підтримки необхідного рівня ліквідності, за процентними ставками, вище ставок для постійно діючих механізмів кредиту овернайт;
- надання банкам кредитів на основі операцій на відкритому ринку не повинно обмежуватися адміністративними заходами і супроводжуватися контролем їх використання;
- потрібно розробити чіткі внутрішні правила щодо прийнятного забезпечення та величини знижки при розрахунку вартості застави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдін М. Я. Адміністративно-правові засади діяльності Національного банку України у сфері рефінансування банків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київський міжнародний університет. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2017. 207 с.
2. Гаркуша Ю.О. Особливості механізму рефінансування банків в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 14. С.755-759. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/151.pdf>
3. Гаркуша Ю.О., Бахчиванжи І.І. Рефінансування банків: вітчизняна практика. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2017. Випуск 3 (08). С. 249-254. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/47.pdf
4. Глосарій банківської термінології URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123604&cat_id=123320 (дата звернення 12.04.2019).
5. Гребеник Н. Шляхи вдосконалення політики рефінансування Національним банком України. *Вісник НБУ*. 2010. №10. С. 3-11.
6. Долан Э.Дж. Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика; пер. с англ. В. Лукашевича и др.; под общ. ред. В. Лукашевича. М.: Туран, 1996. 448 с.
7. Єфимова Ю.О., Фурсова В.А. Принципи діяльності Національного банку України в сфері рефінансування. *Стратегічні перспективи розвитку промислових регіонів України в умовах економічної турбулентності*: тези доп. всеукр. студент. науково-практ. конф. (м. Маріуполь, 2019 р.) Маріуполь. С. 480-481.
8. Запарнюк Т.В. Центральний банк у системі монетарного регулювання економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ, 2014, 24 с.
9. Інфляційний звіт. Жовтень 2018. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80865521> (дата звернення 02.10.2019).

10. Інфляційний звіт. Січень 2016. Публікації. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27033423> (дата звернення 02.10.2019).
11. Калита О., Кулик Є. Проблеми та перспективи розвитку рефінансування вітчизняних банків. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С. 598 – 604. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/103.pdf
12. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія. ДВНЗ УАБС НБУ. 2010. 238 с.
13. Кузьмак О.М. Рефінансування як дієвий інструмент грошово-кредитного ринку України. *Фінансово-кредитна і грошова політика*. 2015. №13. С. 45–50.
14. Кундицький О. Монетарні інструменти державного регулювання фінансових ресурсів. *Збірник науково-технічних праць*. 2015. №16. С.171 – 178.
15. Лис І. Удосконалення управління ліквідністю банку в умовах світової фінансової кризи. *Банківська справа*. 2009. № 4. С. 19-25.
16. Макконнелл Кэмпбелл Р. Стэнли Л. Брю. Экономикс. Принципы, проблемы и политика. Москва: Республика, 1992. Т. 1. 785 с.
17. Мельниченко О.В. Механізм рефінансування банків у контурі глобальних процесів. *Ефективна економіка*. 2015. №1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3735>.
18. Міщенко С. Проблеми забезпечення ліквідності банків на основі використання механізмів рефінансування. *Фінанси України*. 2009. № 7. С. 75-88.
19. Монетарна політика національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / за ред. В.С. Стельмаха. Київ: Центр наукових досліджень Національного Банку України, УБС НБУ, 2009. 404 с.
20. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю.Шведовой. Москва: Русский язык, 1987. 19-е изд., испр. 750 с.
21. Офіційна сайт Європейського центрального банку. URL: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/omo/html/index.en.html>
22. Пономарьова О.Б., Меліхова Є.Д., Юдіна К.В. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 3 (20). С. 451-456.

23. Презентація НБУ «Інформаційний день з питань рефінансування банків» від 19.03.2015. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=15638156> (дата звернення 12.04.2019).
24. Про затвердження Змін до Положення про екстрену підтримку Національним банком України ліквідності банків: Постанова НБУ від 27.11.2018 № 128. Дата оновлення: 04.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0128500-18> (дата звернення 12.04.2019).
25. Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи»: постанова НБУ від 27.12.2017 р. №144. Дата оновлення: 01.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0044500-18> (дата звернення 12.04.2019).
26. Про затвердження Положення Про екстрену підтримку Національним банком України ліквідності банків: постанова НБУ від 14.12.2016 №411. Дата оновлення: 11.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0411500-16> (дата звернення 02.11.2019).
27. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: постанова НБУ від 17.09.2015 №615. Дата оновлення: 12.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15> (дата звернення 12.04.2019).
28. Про затвердження Положення Про механізм оперативного підтримання ліквідності банків: постанова НБУ від 06.02.2014 № 48. Дата оновлення: 05.06.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0048500-14> (дата звернення 12.04.2019).
29. Про затвердження Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України: постанова НБУ від 13.07.2010 №327. Дата оновлення: 20.04.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0540-10> (дата звернення 12.04.2019).

30. Про затвердження Технічного порядку проведення Національним банком України операцій з банками: постанова НБУ від 30.04.2009 № 260. Дата оновлення: 23.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0260500-09> (дата звернення 12.04.2019).
31. Про Національний банк України: Закон України, затверджений Верховною Радою України від 20.05.1999 № 679-XIV. Дата оновлення: 19.10.2019. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page> (дата звернення 22.10.2019).
32. Процентні ставки рефінансування банків Національним банком України. Статистика. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/files/Inter_r_ref.xls/ (дата звернення 12.04.2019).
33. Пуховкіна М.Ф. Еволюція політики рефінансування в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2010. №16. С. 146 – 153.
34. Райзберг Б. А. Словарь современных экономических терминов / под.ред. Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский. Москва: Айрис-пресс. 4-е изд. 2008. 480 с.
35. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь / под ред. Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. Москва: Инфра-М. 5-е изд., перераб. и доп. 2006. 495 с.
36. Результати проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Статистика. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415 (дата звернення 12.04.2019).
37. Шульга Н.П., Уманців Ю.М., Мельниченко О.В. Рефінансування банків: монографія. Київ: Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2017. 324 с.
38. Річний звіт НБУ за 2006 - 2015 роки. Офіційний сайт НБУ. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47494> (дата звернення 12.04.2019).
39. Савлук С. Процентна політика центрального банку. *Вісник КНТЕУ*. 2018. №2. С. 32-46.

40. Стечишин Т.Б., Луців Б.Л. Інвестиційний потенціал банківської системи. *Фінанси України*. 2007. № 1. С. 129-143.
41. Финансовая экономика: экон. словарь / под ред. Н. Фокина. URL: [D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5](http://www.economyandsociety.in.ua) (дата звернення 12.04.2019).
42. Фінансово-кредитний економічний словник / кол. авторів; За заг. ред. А. Г. Грязнова. Москва: Фінанси і статистика, 2002. 1168 с.
43. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник / кол. авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. Київ: КНЕУ, 2005. 556 с.
44. Шарп У.Ф. Инвестиции / У.Ф. Шарп, Г.Дж. Александер, Дж.В. Бэйли ; [пер. с англ.]. Москва: Инфра-М, 1998. 1028 с.
45. Шепель Є.В. Рефінансування як одна із форм підтримки ліквідності банків України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 7. С. 772-775. URL: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/162.pdf>
46. Шмуратова Я.А., Стецура О.С. Рефінансування банків в умовах фінансової нестабільності. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/119.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Інструменти рефінансування НБУ*

Інструменти	Мета залучення банками	Порядок надання
Регулюючі		
Постійно діючі інструменти		
Овернайт	Забезпечення виконання обов'язкових резервів та нормативів	Автоматично до 100% обсягу обов'язкових
Щотижневі тендери	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	Процентний або кількісний тендер
Інструменти тонкого налаштування		
Пряме репо	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	Укладання двосторонньої угоди
Позачергові тендери	Регулювання короткострокової/середньострокової ліквідності	Процентний або кількісний тендер
Специфічні		
Екстрені механізми		
Екстрена підтримка ліквідності банків	забезпечення виконання банком зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами (крім пов'язаних із банком осіб)	Клопотання про укладання генерального договору; визначення майна/гарантій, що забезпечуватиме виконання зобов'язань за кредитним договором та оцінка такого майна; прийняття рішення про укладення генерального договору; укладення генерального договору; прийняття рішення про надання кредиту для екстреної підтримки ліквідності банку, укладення кредитного договору, договорів застави/іпотеки/поруки; надання траншів
Стабілізаційний кредит		
Стабілізаційний кредит	усунення загрози стабільної діяльності через тимчасові проблеми з ліквідністю	Клопотання про надання стабілізаційного кредиту, фінансову модель розвитку банку, графік повернення стабілізаційного кредиту та сплати процентів, письмове запевнення банку, щодо збільшення розміру регулятивного капіталу банку на суму не менше ніж 15% від суми стабілізаційного кредиту та ін.

* побудовано автором за даними [18 -21; 25-27]

**Обсяги та структура рефінансування Національним банком України банків
за 2001-2015 рр. [37]**

Період		Загальний обсяг операцій, з них:	шляхом надання стаб. кредит. та кредит. на основі програми фінан. оздоровл.	довгострокові кредити	кредити, надані шляхом проведення тендера	через механізм постійно діючої кредитної лінії рефінансування овернайт	через операції прямого репо	через операції своп з іноземною валютою	кредити, надані під заставу майнових прав на кошти банків. вкладу, розміщеного в НБУ	Інші способи
2001	млрд грн	2,5			0,2	1,7	0,6			
	% до загальної суми	100			8,2	69,8	22			
2002	млрд грн	1,2			0,9	0,2	0,01			0,119
	% до загальної суми	100			76,7	12,6	0,8			9,9
2003	млрд грн	26,3		0,7	2,3	22,9	0,4			
	% до загальної суми	100		2,5	8,9	87	1,6			
2004	млрд грн	12		3,7	2,1	6,2	0			
	% до загальної суми	100		30,8	17,2	51,9	0,1			
2005	млрд грн	20,5			0,4	19	1,1			
	% до загальної суми	100			1,9	92,9	5,2			
2006	млрд грн	8,3			1	5,6	1,4	0,4	0,02	
	% до загальної суми	100			12,1	66,9	16,3	4,5	0,2	
2007	млрд грн	2,5			1,9	0,4			0,1	
	% до загальної суми	100			78	17,1			4,9	

Продовження Додатку Б

2008	млрд грн	169,5	36,8		15,2	91,8	23,1	2,6		
	% до загальної суми	100	21,7		9	54,2	13,6	1,5		
2009	млрд грн	64,4	46,9	0,67	1,23	12,7	0,5	1,4		
	% до загальної суми	100	72,8	2,59	1,9	19,8	0,74	2,22		
2010	млрд грн	5,2	3,4	1	0,5	0,2	0,11			
	% до загальної суми	100	66,6	19,1	8,7	3,2	2,2			
2011	млрд грн	28,83			3,19	1,94	23,7			
	% до загальної суми	100			11,07	6,728	82,21			
2012	млрд грн	97,55	0,4		11,95	28,58	56,62			
	% до загальної суми	100	0,41	0	12,25	29,3	58,04			
2013	млрд грн	71,496	1,958		13,798	19,7709	33,288			2,7
	% до загальної суми	100	2,7	0	19,3	27,7	46,6	0	0	3,8
2014	млрд грн	222,31	33,689		55,412	95,255	12,366			25,587
	% до загальної суми	100	15,154	0	24,926	42,849	5,5626	0	0	11,51
2015	млрд грн	75,41	11,75		12,09	49,25	2,32			
	% до загальної суми	100	15,6	0	16	65,3	3,08			

**Процентні ставки рефінансування банків Національним банком
України[37]**

% річних**

Рік	Період	Облікова ставка НБУ *	Середньозваже на ставка за всіма інструментами	У тому числі			
				кредити, надані шляхом проведення тендера	кредити овернайт	операції репо	Інші довгострокові кредити під програми фінансового оздоровлення
1	2	3	4	5	6	7	8
2015	січень	14,0	18,70	19,50	17,50	19,50	21,00
	лютий	19,5	21,88	19,50	22,43	19,50	21,00
	березень	30,0	30,43	31,52	29,80	–	30,88
	квітень	30,0	32,18	30,22	33,00	30,01	31,50
	травень	30,0	32,59	30,01	33,00	–	–
	червень	30,0	32,00	30,00	33,00	–	31,50
	липень	30,0	33,00	–	33,00	–	–
	серпень	27,0	32,01	30,00	32,60	–	–
	вересень	22,0	27,37	27,00	27,46	–	–
	жовтень	22,0	22,98	22,00	24,00	–	–
	листопад	22,0	23,68	22,00	24,00	–	–
	грудень	22,0	22,11	22,11	24,00	–	–
2015	22,0	25,22	24,70	25,21	24,03	26,03	
2016	січень	22,0	24,00	–	24,00	–	–
	лютий	22,0	23,86	22,00	24,00	–	–
	березень	22,0	23,47	22,36	24,00	–	–
	квітень	19,0	21,88	21,78	24,00	–	–
	травень	18,0	21,00	21,00	21,00	–	–
	червень	16,5	20,00	20,00	19,74	–	–
	липень	15,5	18,16	18,50	17,50	–	–
	серпень	15,5	17,50	17,50	17,50	–	–
	вересень	15,0	17,11	17,26	17,03	–	–
	жовтень	14,0	17,00	17,00	17,00	–	–
	листопад	14,0	16,00	16,00	16,00	–	–
	грудень	14,0	16,00	16,00	16,00	–	16,00
2016	14,0	17,36	17,73	18,55	16,00	16,00	
2017	січень	14,0	16,00	16,00	16,00	–	–
	лютий	14,0	16,00	16,00	16,00	–	–
	березень	14,0	16,00	16,00	16,00	–	–
	квітень	13,0	15,10	15,00	15,33	–	–

Продовження Додатку В

Період	Облікова ставка	Середньозваж. ставка	Кредити, надані шляхом проведення тендера	кредити овернайт	Операції репо	Інші довгострокові кредити
2018	18,0	19,22	19,65	19,12	–	–
2019					–	–
січень	18,0	19,46	18,00	20,00	–	–
лютий	18,0	18,04	18,00	20,00	–	–
березень	18,0	18,05	18,00	20,00	–	–
квітень	17,5	17,94	17,54	19,50	–	–
травень	17,5	18,89	17,50	19,50	–	–
червень	17,5	17,51	17,50	19,50	–	–
липень	17,0	17,65	17,50	19,00	–	–
серпень	17,0	17,25	17,00	19,00	–	–
вересень	16,5	17,32	16,50	18,50	–	–
жовтень	15,5	16,00	16,00	18,50	–	–

Agreement on emergency liquidity assistance

17 May 2017

1 Scope of this document

1.1 This document presents a definition of emergency liquidity assistance (ELA) and describes the allocation of responsibilities, costs, and risks for ELA operations, as well as a framework for provision and exchanges of information and the control of liquidity effects to prevent any provision of ELA from interfering with the objectives and tasks of the European System of Central Banks (ESCB). Furthermore this document acknowledges that ELA must be in compliance with the prohibition of monetary financing (Art. 123 of the Treaty of the Functioning of the European Union (TFEU)).

1.2 For the purposes of this document, ELA occurs when a Eurosystem national central bank (hereinafter an 'NCB') provides:

- (a) central bank money and/or
- (b) any other assistance that may lead to an increase in central bank money

to a financial institution or a group of financial institutions facing liquidity problems, where, in either case, such operation is not part of the single monetary policy.

2 Allocation of responsibilities, costs and risks

2.1 The main responsibility for the provision of ELA lies at the national level, with the NCBs concerned.

2.2 This means that any costs and risks arising from the provision of ELA are incurred by the NCB concerned (or by a third party acting as a guarantor).

3 Flow of information, control of liquidity effects and monetary policy

3.1 In order to ensure that ELA operations do not interfere with the single monetary policy of the Eurosystem, the European Central Bank (ECB) would have to be informed or consulted as laid down in Section 3.2 below. This information should allow a smooth sterilisation of any undesired liquidity effects and an assessment of any systemic implications. The information

Продовження Додатку Г

obligations provided for in this agreement are additional and without prejudice to any other information obligations that apply under the current legal framework.

3.2 The information to be provided consists at least of the following and shall be provided either by the NCB concerned or, in case the institution receiving ELA shall provide information, such NCB shall ensure that this information is provided by the institution to the NCB and passed on by the NCB to the ECB without undue delay:

(a) regardless of the size or nature of ELA operations:

- (i) NCBs should always inform the ECB of the details of any ELA operation, at the latest, within two business days after the operation was carried out. The information needs to include, at least, the following elements: (1) the name(s) of the financial institution(s) to which the ELA is (intended to be) provided; (2) the value date and maturity date of the ELA that is (intended to be) provided; (3) the volume of the ELA that is (intended to be) provided; (4) the currency in which the ELA is (intended to be) provided; (5) the collateral/guarantees against which the ELA is (intended to be) provided, including the valuation of, and any haircuts applied to, the collateral provided and, where applicable, details on the guarantee provided and terms of any contractual safeguards; (6) the interest rate to be paid by the institution receiving ELA that is (intended to be) provided; (7) the specific reason(s) for the ELA (intended to be) provided (i.e. margin calls, deposit outflows, etc.); (8) the prudential supervisor's assessment of the liquidity position and solvency of the institution receiving ELA; and (9) where relevant, an assessment of the cross-border dimensions and/or of the potential systemic implications of the situation that has made/is making the extension of ELA necessary.

After the initial notification, further relevant information should be provided on an ongoing basis until ELA is repaid. Ex post information on all features mentioned under points 1 to 9 above has to be provided, to the extent that this information has not already been provided ex ante. Any information (except for collateral valuation changes) provided needs to be updated if it has changed as compared to the previous day. Collateral valuation changes should be updated when other information changes are reported or upon request by the ECB;

- (ii) in addition, the institution receiving ELA must provide a funding plan within two months following the first provision of ELA and for as long as the institution is receiving ELA it must update the funding plan on a

Продовження Додатку Г

quarterly basis. The funding plan shall be provided in line with the funding plan procedure approved by the Governing Council on 25 September 2015;

- (iii) the institution receiving ELA must provide on a monthly basis up-to-date information on the precise level of regulatory capital ratios (i.e. Common Equity Tier 1 capital, Tier 1 and Total Capital Ratios) as well as the Leverage Ratio as reported under Regulation (EU) No 575/2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms (CRR) on an individual (if applicable) and consolidated (if applicable) basis within two months after the end of each reference month;
 - (iv) any institution receiving ELA which was in breach of the own funds requirements under the CRR must submit a recapitalisation plan to the ECB for assessment within a timeframe determined by the Governing Council;
 - (v) where ELA is provided for a period longer than six months, the Governor(s) of the NCB(s) concerned must address a letter to the President of the ECB outlining the intended exit strategy from the ELA provision and for as long as the institution is receiving ELA it must update the exit strategy in case of relevant changes to the exit plan.
- (b) where the size of ELA operations envisaged by one or more NCBs for a given financial institution or a given group of financial institutions exceeds a threshold of €500 million, the NCB(s) involved should inform the Executive Board of the ECB at the earliest possible time prior to the extension of assistance, providing background information about the nature of the problem, as well as about the instruments to be used and the liquidity implications of the assistance. This information will be provided by the Executive Board to the Governing Council. The size of ELA operations for a given financial institution or group of financial institutions should be determined as the best possible estimate of the total cumulative amount of assistance needed to resolve the liquidity crisis, considering the financial institution or group of financial institutions on a consolidated basis and including its foreign branches (i.e. also including any potential additional assistance by another NCB to subsidiaries or branches in other euro area countries).

3.3 In addition to the foregoing, where the size of ELA operations envisaged by one or more NCBs for a given financial institution or a given group of financial institutions exceeds a threshold of €2 billion, on the basis of all the information available, the Executive Board shall decide in a timely manner whether the

Продовження Додатку Г

issue needs to be addressed by the Governing Council. If the Executive Board comes to the conclusion that there is a risk that the respective ELA interferes with the single monetary policy of the Eurosystem, it shall request the Governing Council to take a position on this issue at short notice (if necessary at an extraordinary meeting or by means of a teleconference). The NCB(s) is (are) free to undertake the planned ELA operations, unless the Governing Council decides to prohibit the execution of the operations, on the grounds that they interfere with the single monetary policy of the Eurosystem, within 24 hours of the notification by the NCB(s).

At the request of the NCB(s) concerned, and in order to expedite ELA operations in the case of particular urgency or to avoid potential systemic implications, the Governing Council may decide not to prohibit potential future ELA operations to deal with the same problem up to a certain ceiling and within a short pre-specified period of time, which may be extended by a subsequent decision. Such ceiling may also refer to several financial institutions and/or several groups of financial institutions at the same time. The NCB should submit its request to the ECB at least three business days before the Governing Council meeting at which the request is to be considered, together with

- (a) all available ex ante information on the elements listed under points 1 to 9 of Section 3.2(a)1. above, under the conditions set out therein. Where the threshold refers to several financial institutions or several groups of financial institutions at the same time, the information should be provided on a bank-by-bank basis; and
- (b) a projection – covering, in principle, the period up to the next regular Governing Council meeting – of the funding gap for each individual bank that is to receive ELA on the basis of two scenarios, namely the expected scenario and a stress scenario.

Such Governing Council decision(s) is (are) taken on the basis of a majority vote of two thirds. If immediate action was necessary to avoid systemic implications, then the NCB(s) could undertake an overnight operation while the Governing Council's decision(s) was (are) pending. The Executive Board has to be informed immediately about any such overnight emergency operation.

Section 3.3 does not apply to operations defined in Section 1.2(b) that have contractual safeguards in place to ensure that the financial institution or group of financial institutions cannot use the assistance they received as collateral for Eurosystem credit operations, subject to: (a) adequate monitoring by the lending NCB; and (b) any Governing Council decision under Article 14.4 of the

Продовження Додатку Г

Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank (ESCB Statute).

- 3.4 In case the ELA operations concern a banking group with branches and subsidiaries in several Member States of the euro area, the NCBs concerned are expected to establish networks, with the aim of facilitating their cooperation. The coordination of such networks will be entrusted to the central bank of the Member State, where the Eurosystem parent of the banking group is established in order to facilitate the fulfilment of the obligations set out in this agreement by the NCBs concerned. The ECB in its monetary policy function and the Eurosystem will be involved in accordance with their responsibilities. As appropriate, these central bank networks will cooperate closely with the colleges of supervisors or the SSM on matters of common interest.
- 3.5 Where an NCB intends to enter into a liquidity arrangement with a non-Eurosystem national central bank or monetary authority with the purpose of facilitating the provision of emergency euro or foreign currency liquidity to a financial institution or a group of financial institutions operating within or outside the euro area, such NCB should notify the Governing Council, via the Executive Board, in advance of the establishment of any such arrangement. The information to be provided should be - to the extent already available - the same as laid down in Sections 3.1 and 3.2(a), including the name of the NCB's counterparty to the arrangement (i.e. the non-Eurosystem national central bank or monetary authority). Sections 3.2(b) and 3.3 shall apply *mutatis mutandis* as regards principles and procedures for the assessment of these arrangements.

4

ELA solvency criterion for credit institutions

A credit institution is considered solvent for ELA purposes if:

- (a) its Common Equity Tier 1, Tier 1 and Total Capital Ratio as reported under CRR on an individual (if applicable) and consolidated (if applicable) basis comply with the harmonised minimum regulatory capital levels (namely 4.5%, 6% or 8%, respectively); or
- (b) there is a credible prospect of recapitalisation - in case (a) is not met, i.e. the Common Equity Tier 1, Tier 1 and Total Capital Ratio, on an individual and/or consolidated basis, do not comply with the harmonised minimum regulatory capital levels (namely 4.5%, 6% or 8%, respectively) - by which harmonised minimum regulatory capital levels would be restored within 24 weeks after the end of the reference quarter of the data that showed that the bank does not comply with harmonised regulatory minimum standards; in duly justified, exceptional cases the Governing Council may decide to prolong the grace period of 24 weeks.

*Продовження Додатку Г***5 Situations where ELA may be limited or prohibited**

- 5.1 NCBs may provide ELA unless the Governing Council finds, pursuant to Article 14.4 of the ESCB Statute, that the provision of ELA interferes with the objectives and tasks of the ESCB.
- 5.2 The violation of the prohibition of monetary financing laid down in Article 123 TFEU may constitute an interference with the objectives and tasks of the ESCB. The provision of ELA as notified under Sections 3.2(b) and 3.3 is, therefore, assessed ex ante as regards compliance with the prohibition of monetary financing.
- 5.3 ELA transactions akin to an overdraft facility or any other type of credit facility for the State, in particular, any financing of the public sector's obligations vis-à-vis third parties, or the central bank de facto taking over a State task, violate the prohibition of monetary financing.
- 5.4 ELA provision to insolvent institutions and institutions for which insolvency proceedings have been initiated according to national laws violates the prohibition of monetary financing.

6 Duration of ELA

- 6.1 The provision of ELA may only exceed 12 months following a non-objection by the Governing Council requested by the Governor of the NCB concerned at the latest once the provision of ELA exceeds 10 months.
- 6.2 In relation to any provision of ELA exceeding 12 months:
 - (a) the Governor of the NCB concerned must justify the further provision of ELA in a letter to the President of the ECB on a monthly basis; and
 - (b) the Governing Council may impose additional requirements and conditions.

7 Pricing of ELA

- 7.1 NCBs charge a penalty interest rate to the institution receiving ELA.
- 7.2 In the case of ELA euro-denominated reverse transactions, NCBs should in principle apply a minimum rate equal to the Eurosystem's Marginal Lending Facility rate plus 100 basis points, irrespective of the net cost of relevant guarantees and other costs of collateral.

- 7.3 In the case of euro-denominated intraday ELA reverse transactions, NCBs should in principle apply a minimum rate equal to 1% p.a.

8 Communication on ELA

- 8.1 NCBs have the option to communicate publicly about the aggregate provision of ELA in their country, in cases where they deem that such communication is necessary.
- 8.2 In case an NCB deems it necessary to publish information on ELA, the NCB must notify in advance the intended communication plan and content including a communication proposal, to the Governing Council.
- 8.3 The NCB's communication should not refer to any assessments or decisions of the Governing Council, but may contain the following information:
- (a) the ELA ceiling (including the duration of its applicability) to which the Governing Council did not object;
 - (b) the actual amount of ELA provided by the NCB on average over a recent period of time; and
 - (c) relevant context information, where deemed helpful to facilitate a proper perception by the public.
- 8.4 The Governing Council may object to the proposed communication plan and content in view of the potential broader confidence and financial stability implications for the euro area.

9 Review

This document will be reviewed in the course of the year 2019 at the latest.

© European Central Bank, 2017

Postal address 60640 Frankfurt am Main, Germany

Telephone

+49 69 1344 0

Website

All rights reserved. Reproduction for educational and non-commercial purposes is permitted provided that the source is acknowledged.